

The Project Gutenberg eBook of Saaristosta: Kuvia suomalaisten saaristolaisten elämästä, by Santeri Ivalo

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Saaristosta: Kuvia suomalaisten saaristolaisten elämästä

Author: Santeri Ivalo

Release date: October 5, 2015 [EBook #50135]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK SAARISTOSTA: KUVIA SUOMALAISTEN SAARISTOLAISTEN ELÄMÄSTÄ ***

E-text prepared by Tapio Riikonen

SAARISTOSTA

Kuvia suomalaisten saaristolaisten elämästä

Kirj.

SANTERI IVALO

WSOY, Porvoo, 1903.

SISÄLLYS:

- I. Sinnepäinhän on minunkin matka.
- II. Satu särmäisestä rantakalliosta.
- III. Rauhoitusalueet.
- IV. Kiuskerissa talvella.
- V. Jäykistyneet sormet.
- VI. Hailiapaja sunnuntaina.
- VII. Hylkeenpojan leikki.
- VIII. Kaislikon rinnassa.
- IX. Eräs joulukuun retki.
- X. Käynti Hanhikivellä.
- XI. Pansu.
- XII. Kalat nuotassa.

I.

SINNEPÄINHÄN ON MINUNKIN MATKANI.

- Siis todellakin aiot lähteä hiihtämään merelle, Antti?
- Eihän sinne majakkaan muuten nyt pääse.
- Mutta tuuli kiihtyy, luuletko jättien pysyvän paikoillaan?
- En tiedä, mutta eihän tässä epäileminkään auta...

Tämä keskustelu tapahtui eräänä talviaamuna muutaman Suomenlahden ulkosaaristolaiskylään kuuluvan talon pihalla. Nuori mies korjaili siinä, jo matkapuvussa ja laukku olalla, suksiensa näystimiä juuri hiihtämään lähtiessään. Vanha kalastaja häntä varoitteli lähtemästä; muu talonväki seisoiluissaan siinä ympärillä. Kaikkien katseet tähtäsivät lumenpeittoiselle selälle: sikermä pieniä, matalapuisia saaria rajoitti siellä näköalan, mutta muutamain lomitse kumotti kumminkin jo rajaton, aava, valkoinen meri. Se oli Suomenlahden ulappa, ja sinne aikoi nyt nuori mies yksin hiihtämään. Hän asetti jo sukset hangelle, otti seinän vierustalta sauvansa, joista toisena oli tukeva tuura, mutta jäi vielä hetkeksi sauvainsa varaan seisomaan. Vakava ilme oli hänen terävässä katseessaan, kun hän tuokioksi pyörähti tuuleen päin, joka heilutti pihalla seisovain naisten hameitten liepeitä ja leyhytti vanhan kalastajan partaa.

Kalastaja seurasi lähtevän liikettä silmillään ja varoitti vieläkin:

— Tällä tuulella on voimaa siellä ulkona selällä. Pauketta sieltä jo on kuulunut, jää on äännellyt sillä äänellä, joka sillä on, kun se rupeaa elämään.

Antti ei vastannut, liikahtamatta seiso. Hän oli pari päivää sitten lähtenyt kotoaan, kaukana meressä olevasta Somerin saaresta mantereelle. Somerissa hän oli majakan vahtina, ja siellä oli hän, niinkuin muukin majakkaväki, ollut vankina koko talven joulun alta asti, jolloin sinne viimeiset talvimuonat oli tuotu. Tavallisuuden mukaan meri oli nytkin kevättalveen asti ollut Somerin ympärillä jäätön ja vapaa — tämä osa Suomenlahtea menee harvoin umpinaiseen jäähän, — mutta nyt maaliskuulla meri oli kovien pakkasten ja tyynen ilmain aikana täälläkin jäänyt vahvaksi. Silloin oli Antille tullut asiaa mantereelle. Hänen nuori vaimonsa oli sairastunut eivätkä riittäneet siihen tautiin majakkaväen vanhat taidot ja kotilääkkeet. Meren jäädyttyä Antti oli senvuoksi päättänyt lähteä hiihtämään mantereelle, lääkäriä puhuttelemaan ja lääkkeitä saamaan. Tällaisen retken hän oli tehnyt ennenkin — vaikk'ei yksin — oli hiihtänyt tuon viiden peninkulman meritaipaleen mantereelle, jota ei majakkaan kumottanutkaan, ja taas takaisin, ja hyvin oli käynyt. Pahin vaara siinä uhkasi, jos nousisi myrsky ja jää lähtisi liikkeelle, siten katkaisten paluutien. Mutta Antti uskalsi senkin uhan, lähti yksin matkalle, ja hyvin hän mantereelle saapuikin. Nyt hän oli palaamassa saareen, yön hän oli levännyt saariston viimeisessä talossa, ja nyt olisi ollut painuttava merelle.

Tekeekö se nyt juuri pahimmoilleen hänelle sittenkin tenän? Tuuli, tuo nukkuvan aavikon vaarallinen herättäjä, kohisi kumeasti saaren matalassa petäjikössä ja vinkui lakeutta pitkin. Vielä oli taivas sees, hattaroina vain liikkuvat pilvet, tuiskua ei toki tarvinnut pelätä. Mutta kestikö jää paikoillaan vai saiko myrsky sen revityksi irti ja ajetuksi kulkusalle...?

Sitä ajatteli nuori mies sauvoihinsa nojaten ja tähystellen kohti talven harmajata taivaanranta. Pitäisikö totella varoittajain neuvoa ja jäädä taloon työntä odottamaan...? Siitä tulisi pitkä odotus, tukala odotus. Ja ehkäpä juuri sillä välin, päivän tai parin perästä vasta, jää todellakin irtautuisi — silloin hän joutuisi sinne viikoiksi viipymään, kenties kuukausiksi, — heti lähtien olisi ehkä hyvin ehtinyt kotiin. Ei, Antilla ei ollut lupaa olla niin kauan poissa majakasta, eikä hän voinut olla. Siellä saarimajassa odottaa sairas vaimo miestänsä, odottaa tuskallisena, pelko sydämessään, pahin pelko siitä, miten yksinäisen hiihtäjän käy. Se huoli riuduttaisi potevan viimeiset voimat, jos ei miestä kotiin rupeaisi kuulumaan, jos puhe leviäisi, että liekö eksynyt tai halkeamaan uponnut...

— Ei auta odottaa, matkalle täytyy painua.

Sen hän virkkoi ikäänkuin vastaukseksi vanhalle kalastajalle, vaikk'ei hän, omiin mietteisiinsä kun oli vaipunut, tätä ollut ehtinyt paljon kuuntelemaan.

- Sittenkin? lausui kalastaja.
- Niin, tuuli kiihtyy, sen edestä pois.

— Tuuli kiihtyy! Kun olisi se Jussi edes kotiin ehtinyt, hän toki olisi sinua lähtenyt edes ulkoluotojen yli saattamaan.

— Kiitos, en ehdi nyt häntä odottaa. Hyvästi.

Ja hän nyökäytti jäähyväiset talon väelle, työnsi suksensa solumaan alas saaren loivaa rinnettä ja käänsi ne jäälle ehdittyään etelää kohden, suoraan merelle. Ja verkalleen mutta varmasti, taakseen vilkumatta, hän viiletti sitä luotosikermää kohti, joka kehyksenä rajoitti näköalan merelle päin. Saarelaiset jäivät vielä hetkeksi törmälle hänen jälkeensä katsomaan, seisoivat siinä vakavina ja liikkumattomina sanaakaan puhumatta, tuulen repiessä naisten helmoja ja vanhan kalastajan tuuheaa partaa. Siinä seisoivat, kunnes hiihtäjä luotojen yli ehti ja niiden taa hävisi, — suora latu jäi vain merkitsemään hänen tietään. Silloin he kääntyivät ja palasivat tupaan.

* * * * *

Mutta kauan he eivät olleet ehtineet tuvassa olla, kun jo talon nuori kotivävy, Jussi, joka aamutuimaan oli käynyt pyydyksillään, saapui kotiin.

— Jää repeilee koillisen kulmalla, hän kertoi ensi sanoikseen. —
Railoja näkyi jo siellä päin.

Tuvassa olijat säpsähtivät. Siis oli jo tapahtunut tai tapahtumaisillaan se, mistä he juuri nuoren majakkamiehen kanssa olivat puhuneet.

— Ja Antti lähti juur'ikään hiihtämään Someriin, virkkoi vanha kalastaja miltei valitellen.

— Merelle... onko hän jo matkalla?

— Äsken hiihti ulkoluotojen poikki.

Jussi oli karahtanut pystyyn. Joku naisväestä koetti selittää:

— Mutta kenties hänellä jo oli railo vastassa, ehkei hän ehtinytkään merijäälle.

— Ehti se, etelämpää ei ollut vielä jää irti. Mutta nyt se kai jo on — parahiksi ehti mies kulkevalle lautalle.

— Eikä luultavasti tiedä siitä itse mitään.

— Mutta hänelle on siitä tieto vietävä, — vielä on aikaa.

Nuori mies oli jo ehtinyt riisua saappaansa, mutta nopeasti hän ne taas riuhtaisi jalkaansa, kiinnitti vyön turkkinsa ympäri ja hiihti jo seuraavassa tuokiassa rinnettä alas Antin äskeistä latua myöten.

— Saatko yksin veneen vesille? huusi vanha kalastaja vielä hänen jälkeensä.

— Täytyy saada, vastasi Jussi porhaltaen jo kaukana selällä. Vinhasti hän potki etukumarassa, ja lumi tuiskusi sauvain sommista.

Hetkinen kului, eikä häntä enää näkynyt. Tuvan väki oli taas rientänyt törmälle hänenkin lähtöään katsomaan. Siinä he taas seisoivat, vakavina kuin äsken, sanaakaan puhumatta, itseksensä vain kysellen, miten käy autettavalle, miten auttajalle.

* * * * *

Railo oli edessä, kun Jussi ehti ulkoluodon merenpuoleiselle rannalle; jyrkästi oli siinä edeltähihtäjän latu katkennut. Mutta kaukana jäälakeudella, joka verkalleen eteni rannasta, näkyi mies tanakasti hiihtävän eteenpäin, hiihtävän taakseen katselematta, — eikä yltänyt sinne ääni.

Saaristolaisilla oli talvikalastustaan varten ulkoluodoilla veneitä, ja yhteen niistä Jussi viskasi suksensa. Ja nuoruutensa koko voimalla hän kävi työntämään raskasta venettä alas kalliolta; jyskyen ja rytisten se solui jäätikköä alas ja solahti kohisten railoon, joka tummana ja kylmää huokuvana siinä avautui. Railo ei vielä ollut leveä, se oli kai kohta Antin hiihdettyä haljennut. Hiljaa eteni suuri merijää, sitä ei ollut vaikea tavoittaa. Rivakasti Jussi tempoi airoista, vaahtona pärskyi jääkylmä aalto keulan edestä. Mutta mies eteni jäälautallakin yhä kauemmas, mustana pilkkuna hän vain enää näkyi aavikolla. Jännittäen voimansa soutaja kiskaisi jäälautalle veneensä, sivalsi siitä suksensa ja rupesi taas jatkamaan äskeistä vinhaa hiihtoaan Antin latua pitkin. Vähitellen lyheni välimatka, Jussi koetti huutaa, mutta ääni ei tavannut vielääkään edeltähihtäjää. Hän paransi yhä vauhtiaan, taas lyheni välimatka, ja jo kuuli hiihtävä mies myötätuuleen jäljestään huudon. Hän kääntyi, pysähtyi, tunsu tulijan ja älysi samassa, mitä oli tapahtunut. Hän oivalsi asemansa ja tiesi, että Jussi oman henkensä uhallalla oli

rientänyt häntä pelastamaan. Mutta hän ei silti lähtenyt hiihtämään takaisin.

Hänen merijäälle ehdittyään ja rajatonta avaruutta kohti ponnistaessaan koti-ikävä oli yhä kiihtynyt. Hän oli laskenut, että tällä kelillä ja tällä myötäisellä hän kolmessa, neljässä tunnissa hiihtää kotiinsa. Ja hän oli kuvitellut majakkamökkiin saapumisestaan, sairaan vaimonsa luo, jolle hän toi lohdutusta tulollaan ja lääkkeitä laukussaan; hän oli nähnyt kotiväen kirkkaan ilon ja tuntenut kaikkien turvallisuudentunteen. Nytkö tämä kaikki olisi katkaistava, nytkö palattava takaisin railon taa mantereelle, odottamaan kuukausiksi tilaisuutta päästä kotiin majakkaan. Parin tunnin matka vain ehkä enää oli jäljellä...

Ei. Sillä välin kun Jussi hiljaisemmalla vauhdilla lähenei, rupesi Antti tuuralla takomaan avantoa jäähän. Hän tahtoi saada varmuuden siitä, mihin päin lautta kulki, kaiken huomionsa hän nyt kiinnitti siihen, tarkaten kompassin ja virran avulla kulkevan lautan suuntaa.

Jo vihdoinkin Jussi ehti läähättäen perille. Turkki oli auki, hiki valui karvalakin alta.

— Jää on irti, hän huusi hengästyneenä. — Minulla on vene, joudu, palaa saareen!

— Maltahan...

— Mutta tule jo. Railo levenee levenemistään.

— Maltahan, tarkastan tässä, mihin päin jää kulkee.

— Selällehän se kulkee, tiedäthän sen, suoraan selälle.

Antti oikaisihe verkalleen avantoon tähystämästä.

— Suoraan selälle, niin tekee. Mutta sinnehän on minunkin matkani, jää kulkee kohdastaan Somerin rantaa kohden.

Jussin silmät suurenivat, hän mykistyi tuokioksi.

— Mitä, aiotko jäädä yksin liikkuvalla jäälautalle?

— Aion hiihtää eteenpäin, majakkaa kohden.

— Mutta jäähän on irti.

— Siksi se viekin minut kotiini. Hiihdän eteläistä jääreunaa kohden, silloin tapaan kiintojään... Suuri kiitos sinulle, Jussi, hyvästä yrityksestäsi, ison vaivan näit minun vuokseni. Mutta palaa sinä takaisin, ennenkuin lautta liian kauas kulkeutuu, — kenties minä olen yhtä pian kotonani kuin sinä.

Mutta Jussi ei tahtonut häntä jättää.

— Sinullahan ei ole venettäkään.

— Ei ole, mutta on sukset.

— Entäpä jos tuuli kääntyy, käännähtää vain vähän idän puolelle.

Lautta vie sinut ohi Somerin, vie Inkerin rannalle tai hiiteen asti Itämerelle. Taikka se särkyä ulkoluotoihin, katso, myrsky kiihtyy, jää murskautuu kappaleiksi, — ajattele toki, Antti!

Omituinen kiilto oli nuoren miehen silmässä, kun hän vastasi:

— Olen sitä jo ajatellut. Lautta voi kääntyä, sata muuta vaaraa voi olla tarjolla. Mutta minä haluan nyt päästä kotiin. Katso virtaa avannosta, me huristamme hyvää vauhtia Someria kohden. Minun täytyy vain kiirehtiä lautan etelärannalle, että sieltä heti pääsen maihin hyppäämään, kun lautta kohti laskee. Hyvästi, Jussi, nyt ei joudeta enää miettimään. Kiirehdi sinäkin veneellesi — kiitos vain!

Hän puristi avun tarjoajan kättä ja viiletti jo seuraavassa tuokiossa täyttä vauhtia etelään päin, kohti ääretöntä aavaa tuntematonta, ponnisti vinhemmin kuin äsken ja taakseen katsomatta. Edessä autio, harmaja taivaanranta, niin toivoton ja rajaton, mutta hiihtäjä toivoi sittenkin siitä kohta majakan tornin ja Somerin kunnaiden kuuluvan. Hän toivoi kotoisen rannan ehtivän vastaan, ennenkuin tuuli kääntyy, hän toivoi ja ponnisti. —

Yksin seisojien avannon luona Jussi vielä kotvasen ja katseli ääneti poistuvaa. Hän puisteli päätään, mutta ihailua oli samalla hänen katseessaan. Se on uskaliaasta matkaa tuo, sattumaksi se on luettava, jos lautta retkellään tapaa juuri tuon pienen selällisen saaren eikä kulje siitä oikealle eikä vasemmalle surmaksi yksinäiselle hiihtäjälle. Pitää siinä olla mieltä miehen rinnassa, mutta kun on uskallusta, ehkä

on silloin onneakin...

Mutta hän muisti jo omankin kohtansa, käänsi suksensa pohjoiseen päin ja lähti hiihtämään, pyrkimään veneelleen. Hidasta oli hiihto vastatuuleen, kauan kesti railolle päästä, ja tämä oli jo kasvanut suureksi seläksi, kun Jussi ehti veneelleen. Vielä hitaampaa oli soutaminen vastaiseen jäätyneillä airoilla. Mutta Jussi ajatteli, että tässä on toki mies matkansa määrääjänä, mantereen ranta on edessä, se ei jää oikealle eikä vasemmalle...

Soutaessaan Jussi hievahtamatta seurasi katseellaan sitä pientä mustaa pilkkua, joka tuolla kaukana etenevällä jäälautalla hämötti ja kävi yhä hämäävämmäksi talvipäivän harmaassa. Kohta ei näkynyt enää hämäävä pilkkuakaan, mutta yhä tähtäsi sinne soutajan katse. Hän kiskoi vastaiseen kauan ja raskaasti, mutta väsymystä hän ei tuntenut, hänen ajatuksensa olivat kiintyneet yhteen ainoaan kysymykseen:

— Tapaako jäälautta Somerin pienen saaren Suomenlahden selällä vai kulkeutuuko se myrskyn mukana särkymään vieraille luodoille? — Vasta kun kevät ehtii ja majakkaväki veneineen saapuu mantereelta muonaa hakemaan, vasta silloin sen varmasti tietää.

II.

SATU SÄRMÄISESTÄ RANTAKALLIOSTA.

Mantereen puolella oli Hannukselan isännällä maansa ja talonsa, mutta hän oli kumminkin vuosien varrella ostanut itselleen muutamia saariakin, vieläpä aivan uloimmaisesta meren saaristosta. Sitä naapurit olivat usein naureskelleet, sillä hyödyttömähän hänelle nuo saaret olivat, ajan haaskausta se vain oli, kun niissä täytyi käydä lampaita keritsemässä tai heinää tekemässä. Mutta Hannuksela piti tässä asiassa oman päänsä eikä välittänyt naapurien väitteistä. Joka kevät hän lähetti lampaat saareen ja haetti ne taas syksyllä. Mutta sydänkesällä, kun heinät olivat kotinurmilta tallessa, silloin hän teki aina koko väkensä kera suuren retken ulkosaariinsa, sinne heinää tekemään, marjoja poimimaan ja kalastamaan. Siellä oli saunan pahanen, jossa silloin pari päivää, väliin useampiakin, yhteen mittaen asuttiin, — kotoa hoiti sen ajan jonkun palvelijan kanssa emäntä, joka ei koskaan saariin lähtenyt.

Mieluinen retkihän se oli varsinkin nuorelle väelle, mutta ensin siihen oli kumminkin isäntä itse innostunut. Hän valmisteli sitä jo viikkokausia, ja viimeiset päivät ennen lähtöä hän oli melkein rauhaton, niin hän sinne ikävöi. Ja kun rannassa tavaroita veneisiin kerättiin, silloin hän oli vilkkaimmillaan, komenteli kuin päällikkö joukkoaan ja istahti vihdoin melkein juhlallisena, silmä terävänä ja jäsenet jäntevinä, peräsimeen, ohjaten suurta venettä tarkasti ja varmasti aallokon halki ja luotojen lomitse.

Tämä hänen intonsa merelle ja saariston rakkautensa selitettiin johtuvan hänen entisestä ammatistaan — hän oli näet nuorempana ollut merimies, palvellut halkojahdissa, joka kuljetti puita Pietariin. Oli hän vihdoin itsekin aluksen omistanut. Se oli ollut niihin aikoihin, jolloin kotiviinanpoltto Suomessa äsken oli lopetettu ja jolloin kaikkiin rannikkoseutuihin salaa tuotiin Inkerin puolelta viinaa paljon. Nuo halkojahdit sitä juuri kuljettivat ja niitä tulliveneet vainosivat. Vielä kertovat vanhat miehet Hannukselankin olleen erittäin rohkean ja kekseliään noita luvattomia lasteja tuodessaan, — sitä ei silloin pidetty rikoksena eikä minään, mies vain sitä uljaampi, ken nokkelimmin osasi vartijat välttää ja eksyttää. Mutta hän oli sitten, vielä nuorena miehenä, lopettanut tämän levottoman elinkeinon, mennyt naimisiin, asettunut maanviljelijäksi mantereelle, raivannut peltoa ja kuivannut soita ja kasvattanut ympärilleen taajan lapsilauman, jonka nuoret vesat nyt vuorostaan hänen ympärillensä ylenivät. Mutta vaikka hän näin kolmen vuosikymmenen kuluessa oli jo aivan maatunut, hänessä eli vielä pohjalla vankka meren rakkaus, ja se hänet vuosittain veti näille saaristoretkilleen, — niin syystä pääteltiin.

Ukko näyttikin veneessä heti karkenevan ja nuortuvan. Mutta sinne ulommaiseen saunasaareen kerran päästyään hän oli luonteeltansa taas hiljainen ja sävyisä, olipa melkein tavallista hiljaisempi ja umpimielisempi. Hän antoi väkensä vapaasti hoitaa itsensä ja työnsä, joskus hän vain neuvoi tytöille marjapaikkoja ja pojille verkkomataloita, mutta itse hän ei koskaan lähtenyt mukaan. Yksikseen hän käveli saaren alavia, meren huuhtomia rantoja pitkin tai kapusi korkeille kallioille, joita vastaan laine loiskui, eikä tehnyt sen enempää. Siihen kuuluivat häneltä päivät; väliin hän lepäili tasaisilla rantapaasilla päivän paahteessa, saattoi tuokioksi nukahtaakin sammalelle jonkin tuulen matalaksi tuiverruttaman petäjän siimekseen, mutta nousi kohta taas jatkamaan yksinäistä vaellustaan. Ateriain ajoiksi hän ilmestyi saunalle, kehui kalakeittoa ja vetäytyi illallisen syötyään aikaiseen nukkumaan.

Mutta ennenkuin kukaan heräsi, kenties jo heti puolenyön jälkeen, hän nousi, käveli saaren uloimmaiselle, korkeimmalle kallionnokalle ja istahti siihen katselemaan, kun aurinko verkalleen nousi meren sylistä ja tuuli ulapalla vähitellen heräili. Siinä hän istui tuntikausia, liikahduttamatta jäsentäkään, päätään kääntämättä.

— Suolainen meri-ilma vahvistaa vanhaa miestä, hän virkkoi selitykseksi niille, jotka uteliaina katselivat hänen laskeutumistaan kallioilta. — Tämä merituuli vaikuttaa, että pysyn terveenä koko vuoden, se on nähkääs minulle nuoruuden tuoksua.

Niin hän kehui, ja kernaastihan se uskottiin. Mutta pojat iskivät silmää toisilleen, sillä he tiesivät vähän tarkemminkin, miksi isäukko juuri sillä kalliolla rakasti merituulta hengittää. Mutta he virkkoivat vain:

— Virkistäähän tämä meri meitäkin, mantereen lapsia, saatikka sitten vanhaa merimiestä.

Niin kuluivat päivät saarella. Olipa paistetta tai sadetta tai myrskyä, se oli hänelle yhdentekevää, rantaretkensä hän silti säännöllisesti teki. Ja kun poislähdön hetki läheni, kun marja-astiat olivat täydet ja verkot otettiin vedestä ja toiset jo hätäilivät pois mantereelle, silloin ukko keksi aina jonkin verukkeen, joka pakotti heidät viipymään saarella vielä seuraavaan aamuun. Ja sen yön hän vietti melkein kokonaan ulkona, istuen merenpuoleisella kallionkielekkellä, ja vasta lähtövalmiiseen veneeseen hän sieltä saapui.

Mutta paluumatkalla, saaresta lähdettyä, hän taas oli entisellään, toimelias ja puhelias isäntämies, rauhallinen ja varma. Ohjatessaan taas venettä noiden monien saarien lomitse mantereelle päin hän kertoi usein seuralaisilleen yhtä ja toista merimiesajoiltaan ja retkiltään, kertoi katkonaisia muistoja, jotka liittyivät mikä mihinkin ohikuljettavaan luotoon taikka etäämpää siintävään saaren poukamaan.

— Tuolta karilta pelastimme kerran kolme ihmishenkeä. Venäläinen parkki oli siihen myrskyssä ajautunut ja särkynyt säpäleiksi. Keulaa oli vain enää vähän veden päällä, kun me tästä ohi purjehtiessamme kuulimme hätääntyneiden huudot ja korjasimme heidät jahtiimme.

Jos joku kyseli, sai hän kuulla tarkemmankin ja vilkkaan esityksen tuosta haaksirikosta.

— Tähän salmeen ampui englantilainen sota-alus upoksiin kolme kivilaivaa, — siksi tässä nyt vielä väylä kiertää ison mutkan.

Sotamuistoja englantilaisen käynnistä hänellä oli paljon; niihin jos takerruttiin, tarinaa kesti ihan katkeamatta koko paluumatkan.

— Noiden saarien välissä on kapea, mutta syvä salmi. Siinä sitä on monesti hätäsatamaa pidetty, väliin monta päivääkin, niin että loppui leipä ja juomavesi. Mutta hengissäpäähän sieltä aina sentään tultiin.

Tällaisia muistoja vanhus tavallisesti kertoi kotimatkoilla, vaiken hetkeksi ja kertoi taas. Mutta jonkin kerran, kun veneessä sattui istumaan vain hänen omia lapsiaan ja hän oli tavallista avoimmalla tuulella, hän ohjasi ulkosaaren valkamasta lähdettäessä veneen kulkemaan mutkan kautta saaren ympäri ja käski soutajain pysähtyä tuokioksi sen jylhän, korkean, särmikkään kallioniemen kohdalle, joka siitä pistihe ulos mereen. Silloin hän viittasi noita teräviä, pystyjä kallionsärmiä kohti, joihin aalto heikoimmallakin tuulella pärskyen särkyi, ja virkkoi:

— Tuossa se on pojat se hautakallio. Noita särmiä vastaan minun viimeinen jahtini särkyi — ei jäänyt muistoksi nuoran päätä, ei laudan säpälettä. Kaikki vei meri, minut vain sylkäisi maihin.

Ääneti ja hartaana nuori väki kuunteli veneessä. Kukaan ei kysellyt mitään — he tiesivät, että silloin voi ukko heittää vastaamatta ja suuttua —, mutta kysyviä olivat kaikkien katseet, ikäänkuin olisivat tarkempaa kertomusta pyytäneet. Se oli sama rantakallio, jonka harjalla vanhus aina yksin aamuyöt liikkumatta istuskeli merta tähystellen ja sen sointuja kuunnellen, sen tiesivät veneessä istujat, tiesivät, että hän siinä hautoi menneitä, raskaita muistoja. He janosivat saada tietää kaikki, kuulla yksityiskohtia myöten tuon kamalan yön jännittävän tarinan. Mutta he vaikenivat, ja kotvan kuluttua ukko jatkoikin.

— Tuohon halkeamaan, tuohon rotkoon minut hyökyaalto viskasi, siihen räjäytti luuni, että luulin niiden kappaleina olevan — tuohon, katsokaa, pojat. Siitä vihdoin itseni tapasin ja ryömin kalliolle — siinä on merielämäni loppuraja. Tuo kallio voisi olla minunkin hautapatsaani — ihme on, ettei ole —, mutta kahden muun hautahan sen juurella on.

Hetkisen ukko istui mietteissään; pojat jo pelkäsivät, että hän jättäisi kertomuksensa siihen. Mutta hän oli nyt tarinatuulella.

— Palasimme Narvasta — Aatu-veljeni ja laivamies Timo. Minä olin silloin jo päättänyt sen syksyn

perästä luopua merimiehen ammatista, olin kihloissa ja olin hieroskellut sen maatilaa kauppaa, jonka sitten ensiksi ostinkin, — olimme Aatun kanssa jo sen verran varoja keränneet, että velatta sen sain. Puhalsi vinha läntinen, kun Narvasta lähdettiin, mutta emmepä malttaneet sen tyyntymistä odottaa, minullakin oli ikävä morsiameni luo ja häitä hommaamaan. Ja hyvinpä tunsimme meren kaikki konstit sekä vankan laivamme, varmasti siitä olisimme myrskyltä satamaan suoriutuneet, ellei ilma keskellä päivää yht'äkkiä olisi käynyt niin pimeäksi, etten sen vertaa ole ennen enkä jälkeen tavannut. Sen pimeän toi musta ukkospilvi, taivas ja meri sekautuivat toisiinsa, sade valui virtana, oli mahdotonta osata väylän kohdalle. Meidän oli sen vuoksi pakko pysytteleitä ulapalla, saariston edustalla, ja siinä luovimme reivatuin purjein edestakaisin koko sen illan ja puolen seuraavaa yötä. Raskasta työtä oli purjeiden hoitaminen, kun alitukseen käännettiin; Timo ja minä niitä iltayöstä hoitelimme ja Aatu oli perässä. Liekö tuokioksi väsyneenä torakahtanut perämies vai muutenko hän erehtyi maan läheisyydestä, en tiedä, yht'äkkiä näin vain edessäni yön pimeästä aaltojen keskitse noita samaisia särmikkäitä kallionhuippuja, ja jo seuraavassa tuokiossa laiva tärähti niin voimakkaasti pohjakallioon, että minä viskausin monen sylen päähän mereen. Timo lienee sotkeutunut nuoriin ja upposi laivan kera — se pirstoutui samassa, en nähnyt muuta kuin silmänräpäyksen ajan kaatuvia mastoja ja putoavia purjeita, ja taas oli kaikki pimeää. Veljeni, Aatu, — niin hänen hautansa on myös tässä...

Kertojan ajatus levähti. Se lähti hetken kuluttua kulkemaan toisesta paikasta.

— Siinä ei ole hyvin syvää ihan tuossa kallion juurella, tynnellä näkee kirikkaasti pohjan. Koetin kerran pohjasta sukeltamalla hakea, löytyisikö siitä mitään perua laivastamme, mitään muistoa vainajista, — löysin muutamasta kiven kolosta samovaarin kannen, se on minulla vieläkin tallella.

— Niin, tässä kalliolla ja rinteellä vietin sitten märkänä ja ruhjoutuneena päivän, kunnes vihdoinkin sain huudetuksi ohipurjehtivan saarelaisen avukseni. Miltä tuntui, sitä en osaa selittää — siihen vain merimiesammattini iäksi jäi. — Mutta soutakaa jo, pojat, soutakaa kotiin päin...

Pojat eivät kyselleet enempää, vaikka olisi mielikin tehnyt. He rupesivat ääneti soutamaan kotiin päin, mutta heidän ajatuksissaan ja mielikuvituksissaan eli edelleen tuo kamala haaksirikon yö synkkine tapauksineen, he näkivät kauan edessään särmäiset kalliot ja kaatuvat mastot ja nielevän hyrskyn. Ja he ymmärsivät, miksi vanhus aina niin hartaana ja vakavana vietti pitkät, yksinäiset hetkensä rantakallion laella.

Kotiin tultuaan he siitä usein keskenään puhuivat. Ja kerran heissä heräsi tuuma pystyttää ukon tietämättä paasi tuohon särmäisen kallion laelle, isänsä pelastuksen ja setänsä haudan muistoksi. He kertoivat silloin äidilleenkin noista aikeistaan, mutta useammin he sitä eivät enää tehneet eivätkä äitinsä kuullen koko asiata kosketelleet. Sillä äiti oli säpsähtänyt heidän ehdotustaan, oli kalvennut ja huudahtanut:

— Mitä, puhutteko siitä haaksirikon paikasta, — siitä älkää koskaan enää puhuko, se on kamala kallio.

— Mutta pelastuksen muistoksi, äiti, — olivat lapset vielä intäneet.

— Ei, en tahdo sitä muistaa, en tahdo sitä paikkaa koskaan nähdä.

Siihen se ehdotus raukesi. Sillä hyvinhän pojat saattoivat ymmärtää, että heidän äitiinsä tuo haaksirikon tapaus, jossa hänen silloisen sulhonsa henki oli ollut viskelevän aallon varassa, oli niin järkyttävästi vaikuttanut, että hän vieläkin kammoksui koko saarta ja varsinkin sen surmakalliota. Siksi äiti ei koskaan lähtenyt mukaan saariretkille, siksi hän ei tahtonut kuulla puhuttavan koko tapauksesta eikä sitä muistaa, se vieläkin häntä pyörrytti. Mutta tuo äidin kammo oli antanut aiheita vielä toiseenkin toisintoon, josta pojat joskus kylillä olivat kuulleet kerrottavan ja joka itsepintaisesti ja häiritsevästi pyöri heidän mielissään. Se oli aivan tarpeeton ja joutava selitys, mielikuvituksen turha luoma, mutta uskottavana sitä akat aikoinaan olivat puhuneet.

He olivat kertoneet äidin tuskan ja kauhun muka olevan kotoisin joistakin sanoista, joita hänen miehensä avioliiton ensi aikoina unissaan oli puhunut. Ne sanat olivat koskeneet Aatu-setää.

— "Hän kelluu tuossa aallon päällä, soutaa merta sulin käsin, painuu ja nousee" — niin oli Hannuksela muka unissaan kuvailut. — "Jo viskaa aalto Aatunkin kalliota vastaan, hän tärähtää rotkon reunaan, ojentaa minulle kätensä apua anoen... Käteni ulottuisi, mutta en sitä ojenna... Ja hyökyaalto palaa paadelta, se tempaa taas mukanaan veljeni, hän ojentaa vielä kätensä, soluu ja vaipuu..."

Oliko ukko joskus unissaan sellaista puhunut, oliko äiti kauhuissaan siitä muille kertonut, siitpä oli enää mahdoton saada selvää. Sillä äiti ei tahtonut kosketella koko asiaa, ja isältä ei voinut kysellä. Mutta jospa olikin puhunut, se oli tietenkin tapahtunut sen tärisyttävän muiston painosta, jonka haaksirikko yö oli pelastuneen mieleen jättänyt, luoden siihen unissakin monenlaisia kauhun kuvia. Ne olivat joka tapauksessa mielikuvituksen tuotteita nuo jutut, päättelivät pojat, eivätkä mitään muuta.

Mutta kylän akoilla oli ollut siitä omat arvelunsa ja selityksensä.

— Veljensä surmaan hylkäsi, siitä nyt omatunto soimaa, siitä on rauhaton hänen yönsä, ja siitä on emännällä kauhu ja tuska, niin kertoivat akat. Ja he tiesivät senkin, miksi Hannuksela oli ollut hukkuvalle veljelleen kättään ojentamatta.

— Yhteiset oli heillä varat, salakuljetuksella ne olivat yhdessä ansainneet. Veljenkin osa jäi nyt pelastuneen hyväksi, siten sai talon ja tavarat.

Ja siksi nousee muka tuskan hiki emännän ohimoille, kun haaksirikkoa mainitaan, hän muistaa silloin rikoksen, joka on heidän onnensa pohjana, mutta jota hän ei koskaan ole uskaltanut mieheltään tarkemmin udella. Ja siksi käy isännän mieli aina sydänkesällä niin rauhattomaksi, siksi hänen on pakko vuosittain käydä haaksirikkosaarella ja surmakalliolla. Se on sovittamaton rikos, joka hänet kiinnittää yökausiksi istumaan särmäisen rantakallion harjalle, josta hän vieläkin näkee tuon apua pyytämään ojennetun veljensä käden aalloista. Siellä käydään äänettömiä kärejiä, sillä rikos ei jätä tekijäänsä rauhaan, se vaatii vuosittain tilinsä.

Nämä olivat akkojen puheita, mutta syvälle ne olivat painuneet nuorten mieliin, ja kylmä väristys kävi pitkin selkäpiitä, aina kun he yösydännä, isän ulkona ollessa, ajattelivat tuota omantunnon taistelua, joka mahtoi riehua äänettömällä kalliolla. Ja he olivat silloin varmat, että synkkä salaisuus kätkeytyy kallion juurella hirsyviin aaltoihin.

Mutta kun he päivän noustua ajattelivat tarkemmin, niin he nauroivat noille akkojen jutuille, ja ne häipyivät kuin utukuvat heidän mielestään. Ja paluumatkalla, kun he istuivat veneessä ja kuuntelivat isänsä kertomusta, kun he kohottivat päänsä ja katsoivat vanhusta, joka siinä istui varmana ja rauhallisena peräsimestä, silloin he halveksivat akkoja. Ei mikään salarikos voi kalvaa tuon oikeamielisen vanhuksen omaatuntoa, se on aivan mahdotonta. Ja mitäpä syytä olisi sellaista otaksuakaan? Mikäpä oli sen luonnollisempaa, kuin että meri veti vanhaa merimiestä helmaansa ja että hän joskus tahtoi yksinäisen, rauhaisan aamuhetken viettää sen kallion laella, joka kerran oli ollut hänen kohtalonsa herra. Ja että äiti pelkäsi merta ja kammoi tapaturman paikkaa, kukapa sitä saattoi ihmetellä!

Mutta kun taas ensi kesänä heinänteko kotona oli päättynyt ja vanhus rupesi mantereelta hankkiutumaan ulkosaariin, kun hän hommaili ja kiirehti, aivan kuin olisi ollut levoton, silloin pojat taas iskivät silmää toisilleen, mutta naurahtivat samassa, sillä he tiesivät ajattelevansa samaa mielikuvituksen luomaa särmäisen rantakallion satua.

III.

RAUHOITUSALUEET.

Uusi kalastusasetus oli astunut voimaan. Sen monet uudet, ankarat määräykset tuottivat paljon päänvaivaa ja huolta talonpojille koko maassa, mutta varsinkin saaristolaisille, joiden pelto on isoksi osaksi vesillä.

Niin tuli paljon huolia Lintulahden kyläläisillekin. He elävät sen verran lahden perukassa, ettei merikalastus kuulu heille, mutta rannikkopyynti onkin heille sitä tärkeämpää. Heillä oli siellä kotilahdellaan ollut auttavan hyvät apajat; ei tosin mitään erityistä kalahautaa, vaan siksi kumminkin, että aina kun nuotalle mentiin, niin lähtipähän haukea, ahventa ja pientä kalaa aivan särpimeksi asti. Iltaisin lopetettiin maantytöt aina vähän varhempaan, lähdettiin nuotalle, ja palkkansa antoi kotilahti. Sillä keinoin oli aina pysytty kesäkausi tuoreessa kalassa ja saatu talven varakin tynnyreihin, ja kylläpä sitä särvintä tarvittiinkin, sillä tarkoin oli kaikki lehmänantikin vietävä meijeriin, siitä rahasta kun oli ainainen puute.

Ikäväksi kävi sen vuoksi aina kevätpuoleen elämä, kun suolakalat loppuivat. Silloin oli toki tavallisesti jäänlähdön aika käsissä, pian siitä oli ennen aina päästy kevätnuotalle, kutukalan pyyntiin, ja kaukana oli silloin ollut särpimen puute.

Mutta nyt oli jo heti keväästä juttu toinen. Nyt oli tullut tuo uusi kalastusasetus, joka sotki lintulahtelaistenkin kaikki vanhat elinkeinot.

— Eikö lähdetä nuotalle? oli taas jättien lähtiessä vanhan tavan mukaan Leppäniemen isäntä

virikkanut naapurilleen Rainikaiselle. — Huomenna sinne jo kyetään.

Mutta ankaraksi oli käynyt Rainikaisen katse, ja nuhdellen hän oli itsetietoisena naapuriaan neuvonut:

— Nuotalle! Etkö tiedä uutta kalastusasetusta... et saa kastella nuottaasi jäättenlähdestä heinäkuun alkuun, muuten menetät nuottasi.

— No sehän nyt menoa on. Mutta mistä se sitten kevätkala saadaan?

— Osta tai ole ilman.

Sehän se kohta ensimmäiset huolet toi. Sanoivathan ne saatavan pyytää verkoilla ja rysillä, mutta kenelläpä niitä lie niin varalta ollut, ja mitäpä ne antoivat nuotan rinnalla, jos olisi ollutkin. Lintulahtelaiset pureskelivat kuivaa leipää, ryyppäsivät kurnaalia päälle ja katselivat kaihoten talaissa riippuvia nuottiaan. Älä kastele, — kyllä siitä aina joku vallesmanniin sanan lennättäisi, ja milläpä sitten lupa-ajallakaan pyytäisit.

Odottivat sitä heinäkuun alkua — sittenpähen syödään särvintä sitä vinhempaan. Ja sillä välin isäntämiehet istuskelivat iltakaudet kamareissaan ja lukivat uutta asetusta. Lukivat ja koettivat ymmärtää, mutta helppoa se ei ollut. Se käski perustaa kalastusyhdistyksiä, — he olivat siitä lahdelta tottuneet pyytämään itse kukin mistä oli saatu ja kuka oli kerinnyt. No, lintulahtelaiset perustivat yhdistyksen, rupesivat siihen kaikki, — samapa se, pyydetään sitten entisellään, kunhan vain se lupa-aika tulisi! Sitten se on toki selvää.

Mutta eläpäs vielä! Eräänä pyhäiltana Kelalan isäntä kävelee piennarta pitkin Rainikaiseen hyvin mieltiväisen näköisenä ja uusi kalastusasetus kourassaan. Istuu penkille, miettii yhä.

— No mitä se naapuri nyt meinaa, kysyy vihdoon Rainikainen.

— Sitä, että tämä kalastusjuttu ei taida olla vieläkään selvillä. Emme me kykene vielä heinäkuun alustakaan nuotalle.

— No mikäs siinä... onhan se silloin jo lupa-aika.

— On, mutta meillä ei ole vielä vesistö reilassa... Niin, näetkös tätä pykälää. Jokaisesta kalavedestä pitää lohkaista erityinen rauhoitusalue, josta ei kukaan saa mitään pyytää, ei muuta kuin minkä ongella saa. Ja se on lohkaistava ensiksi, sitä ennen älä kalasta.

— Ja kuka sen lohkaisee?

— Siihen pitäisi kai oikeastaan olla maanmittari tai...

— Yhhyh! Siitä se tulee vielä kallis juttu, kyllähän ne mittarien taksat tunnetaan. Ja kuka ne hommaa ja maksaa?

Mutta Kelala, se kirjanoppinut, luki hiljaa asetusta edelleen. Hän oli löytänyt sieltä sellaisenkin kohdan, että "jos jakokunnan osakkaat itse sopivat jostakin määrätystä rauhoitusalueesta, niin saavat sen itse paaluttaa". Ja sen hän nyt haki ja naapurilleen lohdutukseksi luki.

— No hitto vie, totta me sen sitten itse paalutamme. Pidetään kokous!

Kokous pidettiin heti, siihen saapuivat Leppäniemen Matti, joka oli vähän tyhmä ja aina hyväksyi edellisen puhujan mielipiteet, Perälän isäntä, joka oli olevinaan yhtä suuri kirjemies kuin koskaan Kelala, vaikka nyt harmikseen huomasi itseltään tuon yhden mutkan jääneen asetuksesta huomaamatta, ja kaikki muut, — ei niitä toki ollutkaan kaiken kaikkiaan kuin vaille kymmenen taloa siinä Lintulahden kylässä. Asetuksen määräys rauhoitusalueesta huomattiin oikeaksi, ja miehet päättivät sen itse lohkaista ja paaluttaa, — olihan siinä heidän lahdessaan lääniä, joutipa siitä jokin nurkka rauhoitettavaksikin, kun vain sillä päästäneen.

Jo heti seuraavana iltana he lähtivät neljällä veneellä lahdelle, sousivat sen pitkin ja poikin, katselivat kaikki paikat, missä oli vanhoja apajoita ollut — niitä eivät antaneet rauhoitusalueeksi, — muistelivat, miltä rannalta oli kaloja saatu ja miltä ei, ja innostuivat ja väittelivät. Sillä vähän kustakin paikasta oli joskus saatu, ei mielinyt riittää rauhoitusalueeksi mitään. Vihdoon he sopivat, valitsivat kaloille siitossijaksi muutaman kivisen louhikkorannan, jossa eivät muistaneet kalan koskaan asustaneen.

— Sen nyt hennoo hylätä, toistivat he kaikki.

Ja iskivät paalut pohjaan, pitkät, paksut paalut, ja veistivät kirveillä merkit.

— Siitä löytäkööt nyt herrat rauhoitusalueen, kun hakemaan tulevat!

— Siinäpä kalat nyt kutekoot minkä vain mieli tekee, säilyy se paikka nuotilta.

He hymähtelivät näin puhuessaan, sillä he tiesivät, etteivät tuossa louhikossa ole kalat koskaan kuteneet. Mutta ehkäpä muuttavat nyt sinne paalujen mukaan. Tehköt minkä tahtovat, asetus vain on täytetty. Ja tyytyväisinä ja hyvässä sovussa miehet sousivat kotirantaan nyt vain odottamaan sitä heinäkuun alkua, jolloin vihdoinkin sai potkea nuotat veteen.

Heinäkuu läheni. Mutta eräänä päivänä rupesi kylän miesten kesken taas liikkumaan uusia huolia sen samaisen asetuksen johdosta. Perälän isäntä, joka oli ollut vähän häpeissään sen tuonnoisen huomaamattomuutensa johdosta, oli nyt sitä utterammin tutkinut uutta asetusta, vaaninut sen kaikkia metkuja ja vihdoin löytänyt siitä erään pykälän, joka määräsi, että rauhoitusalueeksi on valittava sellainen vesialue, jossa kalat yleensä käyvät ja jossa niillä on kutupaikkoja. Hän käveli Kelalaan, koetti salata voitonriemuaan ja esittää asiansa huolestuneella nuotilla, vaikka se ei oikein onnistunut:

— Ei tainnut se meidän paalutus tulla sittenkään oikein lain mukaan jullilleen. Tässä on, että jos ei ole rauhoitusalue oikein määrätty, niin voi kuvernööri kieltää kalastuksen koko vesistöstä. Luepas tuosta...

Hän näytti sormellaan niitä löytämiään pykälää Kelalalle ja lisäsi tämän lukiessa:

— Se se puksahdus olisi, silloin emme saisi nuottaa vetää koko kesänä.

Kelala luki, vaan ei tahtonut uskoa.

— Ole hupsimatta, tuo ei meihin kuulu, kun meillä kerran on rauhoitusalue. Kuka sen takaa, etteivät kalat kude meidän paalujemme sisäpuolella.

— Mutta tietäähän sen jokainen.

— Ei sitä kuvernööri tiedä eikä hän siitä välitä.

Kelala ei tahtonut pitää koko tätä uutta keksintöä minkään arvoisena. Mutta Perälä ei niin vähällä huoliaan heittänyt. Hän käveli Leppäniemeen ja sieltä Matin kanssa Rainikaiseen ja esitti heille asian kaikkein peloittavimmassa muodossa ja karvassa.

— Se olisi puksahdus... ja kyllä aina joku ilmiantaa, siitä saatte olla varmat.

— Ja mistä me silloin talvikalaakaan saisimme, kevätkausi nyt jo on saatu ilman tirppoa.

Leppäniemen Matti oli jo aivan vakuuttunut.

— Täytyy muuttaa se paalutus, panna kutupaikkojakin rauhoituspiiriin.

— Sitähän minäkin, vakuutti Perälä, on pidettävä uusi kokous.

Tässä kokouksessa Kelala ja pari muuta miestä hänen kanssaan koettivat väittää turhaksi koko tätä touhua, — kuka sen tietää, missä se kala kutee, ja kuka sitä täällä käy katsomassa? Ja kuka ne mittaa meidän paalut, olkoot paikoillaan! — Mutta enemmistö oli levoton ja katsoi varmimmaksi seurata lain kirjainta. Niin sousivat miehet taas eräänä iltana lahdelle, sousivat poikki ja pitkin ja ryhtyivät vihdoin taas paaluttamaan uutta aluetta, selkävetä ja rannikkoa, jossa tiesivät kalan varmasti asuvan ja kutevan. Siihen meni heidän parhaita apajoitaan, ja sääliittihän se, mutta parempi katsoa kuin katua. Niin arvelivat ukot ja löivät uudet paalut pohjaan.

Siten oli nyt Lintulahdessa kaksi vesialuetta rauhoituspiireiksi paalutettuna. Ja kylän asukkaista muutamat pitivät sitä ensimmäistä oikeana rauhoitusalueena ja katsoivat olevansa oikeutetut vetämään nuottaa tuosta myöhemmin paalutetusta, hyvästä apajapaikasta, jonka taas toiset selittivät oikeaksi rauhoitusalueeksi, vaikk'eivät sentään uskaltaneet niitä ensimmäisiäkään paaluja repiä pois. Siitä syntyi kinaa kyläläisten kesken, pian siitä syntyi kaunaakin, ja naapurusten välit rikkoontuivat.

— Vetäkää nyt nuottaa sieltä kalliorannalta, koska apajat rauhoititte, veistelivät Kelalan miehet. — Tehän sen asetuksen paremmin ymmärrätte. Me pyydämme vanhoilta apajoiltamme.

— Kunnes kuvernööri kieltää teiltä pyynnin ja vie nuotatkin, vastasivat peräläiset.

— Kieltää se teiltä jos meiltäkin.

Varsinkin Kelalan ja Perälän talojen välit kävivät huonoiksi. Heillä oli yhteinen tie rantaan, ja pian syntyi riita rumpujen korjaamisesta ja tien käyttämisestä. Akat hämmästelivät pyykkirannassa ja lapset

tappelivat kesannolla.

Heinäkuun alku oli juur'ikään käsissä ja nuotat olivat jo korjatut kesäkuuntoon. Kauan oli särvintä ikävöity, ja siksi kaikki olivat valmiit ensimmäisenä lupapäivänä lappamaan nuotat veneisiin. Mutta tuo kahden rauhoitusalueen juttu teki sillävälän useat isäntämiehet yhä levottomammiksi. Niin oli Rainikainenkin nyt itse tilannut sen uuden asetuksen kaupungista; hän sai sen juhannuspäiväksi ja istui koko päivän ja tutki sitä, hän ei tahtonut enää luottaa toisten selityksiin. Varsinkin hän luki tarkoin luvun rauhoitusalueista ja töksähti aina siihen pykälään, jossa sanottiin, että lohkokunnan jäsenet saavat itse määrätä ja paaluttaa rauhoitusalueensa, "jos ovat yksimieliset".

— Mutta entäpä jos eivät ole?

Kovasti rupesi Rainikaista huolettamaan, hän käveli Leppälahden Matin luo, ja sieltä mentiin toisten isäntäin puheille, ja näille hän esitti nuo epäilyksensä ja kysymyksensä.

— Jos eivät ole yksimielisiä, entä silloin?

— Silloin kai eivät saa itse paaluttaa.

— Ja silloin kai on mittari haettava jakoa tekemään.

Muuhun päätökseen he eivät voineet tulla. Ja he oivalsivat, että heidän jakoasiansa oli juuri tuolla ikävällä kannalla: oli kaksi rauhoitusaluetta, josta toiset käyttivät yhtä, toiset toista. Mutta niin ollen ei ole mitään varsinaista rauhoitusaluetta ollenkaan, huomautti Perälä, ja sellaisenhan laki nimenomaan määrää.

Mutta tukalaa oli miehistä sekin mittarin hakeminen.

— Mistä sen nyt enää ehtii heinäkuun alkuun saada, ja jos saisikin, niin kuka sen maksaa?

— Mutta jos ei ole yhteistä rauhoitusaluetta, niin älä lähde nuotalle.

No, ei auta muu kuin että se yhteinen rauhoitusalue on sittenkin hommattava, päättelivät miehet tuskissaan. Vielä on pidettävä uusi kokous kyläläisten kesken ja lopuksikin sovittava yhdestä ainoasta yhteisestä rauhoituspiiristä. Sitä vaatii kaikkien etu. Se oli tulos neuvotteluista.

Viipymättä laitettiin taas viestit kiertämään kaikkiin taloihin, ja eräänä iltana ukot keräytyivät jälleen rannalle lähteäkseen kolmannen kerran soutamaan lahteaan pitkin ja poikki, sitä lopullista, yhteistä rauhoitusaluetta määräämään. Taas oli paaluja veneissä, taas kinailtiin ja soviteltiin, ja lopuksi valittiin vihdoinkin rauhoitusalueeksi sellainen poukama ja selkävesi, jossa oli sekä mahoja vettä että myöskin kutupaikkoja. Paalut iskettiin, kolmannet paalut. Ja yösydännä miehet palasivat taas maihin.

Mutta alakuloisina ja huonoin toivein he nyt astelivat kukin kotitalolleen. Tällä hetkellä ei ollut Perälän eikä Kelalan isäntä ollut mukana, ja siitä aavistettiin pahaa kasvavan. Heistä Kelala piti kiinni ensimmäisestä paalutuksesta ja Perälä toisesta, eivätkä he tahtoneet kuulla muista rauhoitusalueista puhuttavankaan. He olivat sitäpaitsi riitaiset keskenään, eikä kumpikaan tahtonut lähteä mukaan toimitukseen, jossa arveli toisen olevan. Mutta toiset kylän miehet epäilivät, että nämä ne tekevät vielä tenän ja lyövät tyhjäksi tämän viimeisenkin yrityksen.

Niin kävikin. Perälä ei antautunut enää puheisiin; kun ei kerran hänen paalutuksensa kelvannut, niin vedottakoon oikeuteen. Ja Kelala kirosi ja vannoi, että vaikka muut myöhemmin iskisivät koko lahden paaluja täyteen, niin hän ei välittäisi muista kuin siitä ensimmäisestä rauhoitusalueesta, joka oli ainoa laillinen.

Niin alkoi heinäkuu. Lintulahdessa oli kolme rauhoitusaluetta, joista ei kumminkaan mikään ollut kaikkien tunnustama, kylän miehet olivat ilmi kiistassa keskenään ja naapurusten välit olivat pilassa. Nuotta-aika oli vihdoinkin tullut, mutta kukaan ei uskaltanut nuotallaan lahdelle lähteä, sillä naapurit olisivat sen tietysti heti viranomaisille ilmoittaneet — niin huonot olivat välit. Isäntämiehet vaanivat yökaudet toistensa talaita ja päivillä siitä toisiaan pistelivät. Ja lapset mankuivat särvintä ja akat torasivat, että mistä se talvikala otetaan.

Se oli ikävää aikaa, ilma oli raskasta, alituiset epäluulot ja juorupuheet myrkyttivät mielet ja tekivät tukalaksi elämän. Nuoret miehet miettivät Amerikkaan lähtöä ja tytöt itkeä pillittivät sitä navetan portailla.

Silloin laski, keskelle sitä raskasta ilmaa, eräänä kesäpäivänä tukkilautta Lintujokea myöten alas Lintulahteen, ja sen mukana tuli suuri liuta tukkilaisia, jotka hoilasivat ja lauloivat, niin että rannat kajahtivat. He hilasivat näet laulun voimalla lauttaansa merelle päin. Mutta kun he juuri olivat aavalla keskilahdella lauttoineen, niin jo nousikin mereltä kova myrsky. Se velloi lautan pitkin lahden selkiä,

taittoi ankkurivitjat, särki puomit ja hajoitti tukit pitkin luotoja ja rantoja. Tukkilaiset huusivat tuhatta huimemmin, karjuivat harmissaan ja kiroilivat kerätessään karkulaisia rannoilta ja vääntäessään uusia vitjoja puomeihinsa. Sitä kesti pari päivää, ja Lintulahden kylän asukkaatkin olivat aivan huumauksissaan siitä hälinästä ja hoiluusta. Mutta kun tukkilaiset vihdoinkin taas olivat saaneet lauttansa kokoon ja painuneet sen kanssa lahden suulta merelle, silloin lintulahtelaiset keksivät ihmeekseen, että heidän monista rauhoituspaalutuksistaan ei ollut enää merkkiäkään jäljellä. Myrskyn painosta raskaat lautat olivat katkoneet paaluja ja vatvoneet niitä irti, ja tukkilaiset olivat vihapäissään riuhtoneet viimeisetkin pois. Ihan putipuhdas oli lahti, ei yhtään paalua jäljellä, kaikki kolme rauhoitusalueetta olivat tykkänään hävinneet.

Lintulahtelaiset katselivat sitä rannoiltaan päivän ihmetellen, puistelivat päätään ja miettivät. Mutta kun ilta tuli, niin jo yhdestä talaasta lapettiin nuotta veneeseen, sitten toisesta ja kolmannesta ja niin edelleen pitkin koko lahden rantaa. Jo ennen auringon laskua talaat olivat tyhjinä ja tyhjinä talotkin, joka mies ja nainen oli nuotalla. Surma oli sinä yönä Lintulahden kaloilla, sillä siinä vedettiin vanhat apajat ja uudet, joka ranta ja poukama koettiin, eikä jäänyt paljon vetämätöntä vettä. Liian kauan oli särpimettä oltu, oikein harmissa sitä nyt pyydettiin. Ja kalaa syötiin niinä päivinä joka mökissä, syötiin ja suolattiin, ja yhä uutta tuotiin joka ilta, tuotiin niin Perälään ja Kelalaan kuin Rainikaiseen ja Leppäniemeen ja kaikkiin muihin.

Eikä siinä rauhoituspiireistä välitetty, niistä ei enää puhuttukaan.

— Tukkilaiset tarvelivat paalut, mikä niistä alueista enää olisi selon saanut.

— Hakekoon paalut se, kenelle se kuuluu...

Niin lohduttivat miehet omiatuntojaan käydessään potkemaan nuottansa tuonaan mittaamilleen rannoille. Ja se oli heistä leikkisääkin ja hauskaa. Naapurusten välit korjaantuivat tuota pikaa, toistensa nuotioille tultiin jo yösydännä rantakalaa syömään, ja halukkaasti ammensi siellä Kelalan isäntä keittoa poskeensa Peräläisen padasta ja Peräläinen pisti tupakan Kelalaisen massista.

— Tukkilaiset tehköt tilin rauhoitusalueista, me niistä jo tarpeemme saatiin.

— Me syömme kalaa, tuli se yhdestä poukamasta tai toisesta. Tulokootpa kyselemään meidän rauhoituspaalujamme!

Mutta ei kukaan kysellyt mitään. Ja niinkään vanhaan malliin kalaa pyydetään vielä tänäkin päivänä Lintulahdesta.

IV.

KIUSKERISSA TALVELLA.

Kiuskeri on pieni kalliosaariryhmä aavassa Suomenlahdessa, noin peninkulman päässä Suomen puolen ulommaisesta saaristosta, etelään Pitkästäpaadesta. Siellä on myöskin luotsimajakka, ja majakkana se kulkee "Ison Kalastajan" nimellä. Mutta Kiuskerina se on tunnettu suomalaisen rannikko väestön kesken, ja hyvin tunnettu ja laajalti tunnettu. Sillä se on itäisen Suomenlahden talvikalastuksen keskuspaikka.

Kun kesällä purjehtii näiden autioiden kallioiden ohi tai jos matkustajalaivan kannelta tulee niitä kohden silmälleeksi, niin uskoisipa näillä paikoilla talvisin vallitsevan täydellisen kuoleman ja hiljaisuuden. Kesällä toki näkee aina jonkin purjeen pilkistävän edes kaukaa taivaanrannalta tai savun tupruavan höyrylaivan piipusta taikka öiseen aikaan majakkatulen vilkkuvan. Mutta talvella! Poissa ovat purjehtijat jääaavikolta, poissa luotsit majakasta, sammuksissa ovat rantaloistojen tulet, kuollut on meri. Niinhän luulisi. Mutta eipäs olekaan.

Silloin siellä näet vasta elämä alkaakin, silloin se vasta täyteläänä pulppuaakin parin, kolmen kylmimmän talvikuukauden aikana. Meri ei vielä jouluksi jäädy, harvoinpa tammikuullakaan. Mutta helmikuun alussa saapuvat varmasti lähimmän rannikon miehet, etupäässä pitkäpaatelaiset, suurin joukoin Kiuskeriin. Suksilla sinne hiihtävät ja vetävät perässään pieniä, keveitä, siroja laitakelkkoja, joissa ovat verkot ja eväät, padat ja purjeet ja muut tarvekapineet, — norssikelkoiksi niitä sanotaan, sillä kuoretta tämä talvipyynti isoksi osaksi tarkoittaa. Mutta näiden yksinäisten hiihtäjien välissä kulkevat huohottaen ja hoilaten isommat miesjoukot, jotka vetävät perässään jalaksille nostettuja

veneitä, — ilman veneitä eivät nämä likisaaristolaiset koskaan lähde Kiuskeriin. Kepeästi juoksevat raskaat veneetkin jalaksillaan jäätikköä pitkin, ja pian se peninkulman taival katkeaa. Saaristolaiset nostavat tavaransa majoihinsa, — heillä on näet Kiuskerin suurimman saaren pohjoisrannalla notkoihin ja kallioiden lomiin veistettynä puolenkymmentä hirsisuoja uuneineen ja latioineen — ja niissä he talvikalan aikana aina yönsä lämpimässä viettävät. Tämä keskimäinen kalliosaari on sangen korkea, mutta syysmyrskyllä kuohuu kumminkin meri iltikseen senkin yli, eikä siellä sen vuoksi kasva puutakaan, ei kuin vaivainen, maata vasten painunut kataja kiven kolossa. Ja aivan niinkuin saaren kataja, niin näyttävät sen majatkin mataloina ja maata vastaan painuneina juurettuneen kivien koloihin. Mutta kiire on Kiuskeriin saapuneilla jälle. Kukin koettaa ehtiä valitsemaan parhaat verkkopaikat, syvimät kalahaudat, — minkä paikan silloin helmikuussa saa valituksi, sen saa sitten, jos jää paikoillaan kestää, talvikauden omanaan pitää. Verkot uitetaan kohta jään alle, pitkä salko ommellaan avannosta toiseen, mutta verkon päihin kiinnitetty nuora jää kulkemaan jään päältäkin, niin että verkot voi kokea tarvitsematta niitä nostaa vedestä ja uudelleen uittaa. Kolme avantoa kuuluu kuhunkin verkkoon. Keskimmäisen, suurimman, soikean avannon edessä istuu pyytäjä kahdareisin ja nostelee sieltä sulin käsin jääkylmää verkkoaan, noppien saaliin vasuihinsa. Mutta suojakseen tuulelta hän pystyttää ympärilleen "varjokepit", kuusi yläpäistään yhteen sidottua tankoa, joiden päälle hän levittää purjeen, — se on pienen lappalaiskodan näköinen, suippopäinen suojuus, ja siinä kalastaja kököttää, anna pyrytä tai myrskytä. Ei ole hätääkään, kun vain jää kestää!

Mutta tuskin lähimmän saariston miehet ovat ehtineet näin asettua pyyntipaikoilleen, kun jo pitempimatkaisiakin kalastajia rupeaa saapumaan Kiuskerin seuduille. Niitä tulee Koivistolta ja Uudeltakirkolta asti — heillä ei ole lähempänä talvipyyntipaikkoja, — ajavat siihen hevosilla rantoja pitkin tai suoraankin kierällä jäällä, saapuvat majoineen, eväineen, akkoineen — mutta ilman veneitä — jäädäkseen sinne sitten koko talvikaudeksi. He pystyttävät laudoista rakennetut, säpeillä kokoonkyhättävät majansa eli "putkansa" ulos jälle, ulommas saaristolaisista, verkkoavantojensa viereen, ja muuttelevat niitä sitä myöten kuin saalista tuntuu tulevan. Ennen pitkää on näitä majoja siellä jäisellä ulapalla silmäkantaman pituinen rivi, on putka putkan takana, sen verran vain väliä, etteivät eri pyytäjien verkot sotkeudu toisiinsa, jos merivirta miten päin pyörinee. Jokaisessa majassa asuu 6-8 henkeä, sulloutuneina minkä suinkin makaamaan sopivat. Pienellä rautauunilla maja illalla lämmitetään, ja pian se käykin kuumaksi kuin sauna; mutta pian lämmin pakeneekin hataroista lautaliitteistä, eikä aamulla majassa ole paljoa vähemmän pakkasta kuin jääaavikolla, — terveyttä se elämä kysyy!

Vilkasta on elämä aamusta asti Kiuskerin edustan aavikolla. Tuhathenkinen väestö kihisee siinä yksillä jäätiköillä; miehet juoksevat edestakaisin majojensa ja avantojensa väliä, varjokeppejä pystytetään avantojen ympärille, ja pian on niitä kuin suippopäitä heinärukoja ison kartanon vainiolla, — hyvin ison kartanon. Uudet tulokkaat vetävät keikkojaan yhä edemmäs merelle. Ja maista päin kilisevät kulkuset, kalanostajat näet saapuvat pyyntipaikalle ostamaan aamun saaliit.

Nuo ostajat antavat erityisen värin ja elon kalastajaleirille. Hevosten tiu'ut kilajavat, kun ne kylmissään siinä jäällä heinää pureskelevat ja tömistävät kavioitaan. Miehet tepastavat siellä hyvissä turkeissa, kirjavissa yöissä ja huopasaappaissa, kulkevat majasta toiseen, tinkivät, huutavat kalamiehiä puheilleen ja hierovat kauppa. Mutta kalastajat, vaikk'eivät muuten paljon tiedä toisistaan jääaavikolla, ovat kumminkin hintojen puolesta muodostaneet lujan liiton: he eivät niitä pudota. Ja jo maksaa yksi ostaja toisensa perästä vaaditun hinnan, joku lisääkin vähän saadakseen kuormansa pian täyteen ja ehtiäkseen ensiksi myyntipaikalle, Viipuriin tai Pietariin. Raha kilahtaa kalastajan suomuspeittoiseen massiin, päivän pyynnistä hän voi saada kymmenen markkaa ja ylikin. Mutta kyllä se olikin raskasta työtä, — vilussa ja pyryssä pitää avokäsin hoitaa jään alta juoksevia pohjaverkkoja, ja niin märkänä sitten maata yönsä vetoisessa majassa. Ja sitä täytyy tehdä kuukausimääriä yhteen menoon. Pitkäpaatelaiset ne toki lähtevät aina sunnuntaiksi kotiinsa, kylpevät lauantai-iltana, muuttavat vaatteensa, lepäävät ja ihmistyvät lämpimissä tuvissaan perheensä parissa ja palaavat sitten maanantai-aamuna aikaiseen uusina ihmisinä taas viikoksi Kiuskeriin. Mutta ulkopitäjäläiset elävät siellä merellä hataroissa lautamajoissaan usein pari kuukautta yhteen menoon, ehkä jonkin ainoan kerran käyvät saarella vierailmassa, elävät siellä niillä yksillä ahtaila, kylmillä ja märillä tiloilla myrskyssä, tuiskussa ja pakkasessa.

Järjestys tuossa jääyhteiskunnassa on mallikelpoinen. Ei siellä ole esimiestä, ei ruununmiestä, ei sääntöjä eikä aitoja, vaan niitä ei tarvitakaan. Kukin hoitaa omat asiansa, hoitaa raskaan työnsä ja antaa toisen tehdä samoin.

Raskasta työtä, mutta menehän se elämä sittenkin mukiin, niin kauan kuin jää kestää eheänä ja rauhassa saa pyyntiä harjoittaa, — siihenhän sitä on saatu tottua. Vasta se vaikeaksi käy, kun sattuu sellainen huono talvi, jolloin meri menee heikkoon jäähän, joka sitten joka tuulella repeytyy ja särkyy ja näyttää hätää ja kiirettä kalastajille. Silloin ei voi koskaan yötään aivan turvallisesti maata lautamajassa, silloin täytyy päivilläkin alinomaa varjokeppien alta tarkata tuulia ja merivirtoja ja pelätä jään alla olevia, kalliita verkkoja. Ja repeilehän meri usein vankempinakin talvina, kun myrsky nousee.

Yhtäkkiä irtautuu jää joltakin kaukaiselta rannalta ja turkkaa toista kiintonaista jäätä vastaan, joka taas vuorostaan särkyä ja lähtee tyrkkimään. Silloin rupeaa meri elämään, silloin ei ole hauskaa aavikolla. Railoja avautuu kalastajain majojen väliin, lautta lähtee verkalleen liikkeelle. Kiire on silloin kalastajilla korjata verkkojaan ylös merestä, panna majat kokoon ja pyrkiä kiintojäälle. Lähimmän saariston miehet siitä pulasta helposti pelastuvat: heillä on venheet Kiuskerissa ja siellä aina miehiä, jotka tulevat pyynnissä olevia pelastamaan. Mutta koivistolaisilla ei ole veneitä, hauras jää on heidän ainoana turvanaan. Kun meri on ollut ylt'yleensä jäässä, silloin eivät lautat tavallisesti lohjettuaankaan pääse kauas kulkemaan, ainahan silloin tulee toinen jää pian vastaan, jota myöten pääsee pyrkimään kiintojäälle. Mutta jos tuuli kauan puhaltaa yhdeltä suunnalta, kooten jäät vastarannalle, ja virta sitten yht'äkkiä kääntyy toisaalle, silloin railot levenevät suuriksi seliksi ja liikkuva jäälutta ajautuu kauas sulalle merelle, ajautuu kuulumattomiin. Silloin on hätä käsissä, silloin lautalle jääneet kalastajat voivat hävitä viikkokausiksi teille tietymättömille. Ellei heitä silloin pian ala joltakin rannalta kuulua, niin jo on pakko hälyttää ruunun laivoja avuksi.

Niin käy usein kevätpuoleen, milloin jäät lähtevät liikkeelle ennenkuin pyyntiaika on lopussa. Kalastajat eivät malta lähteä ajoissa maihin, he luottavat onneensa, jäävät jäätikölle viime tinkaankunnes lautat repeytyvät irti ja lähtevät kulkusalle. Itse he silloinkin kyllä tavallisesti ehtisivät pelastua, mutta he eivät raaski jättää verkkojaan, jotka ovat heidän omaisuutensa ja elinnevonsa, he jäävät verkkojaan talteen korjaamaan ja joutuvat sillä välin kulkusalle. Ajelehtivan jäätelin varassa on kymmenien, ehkä satojen ihmisten henki. Mutta harvoinhan niiden kumminkin kuullaan hukkuneen, — aina on jokin ranta tullut vastaan.

Kiuskeria lähinnä asuvain saaristolaisten kuvausten mukaan nuo koivistolaiset ovat aika hölmöjä, kun noin jättäytyvät merijään varaan ilman veneitä, ilman oman pelastuksen mahdollisuutta; — "niitä täytyy sitten meidän aina käydä sieltä mereltä keräilemässä", sanovat he. Arvattavasti koivistolaisten mielestä noiden lähisaaristolaisten pyynti taas on ihan herraspeliä, ilman vaivaa ja vaaraa: heillä hirsimajat asuntona, veneet varana, kotona saunat lämpiävät, — sitä vailla, ettei ole rautatietä ja makuuvaunua! Toista se on vielä Kiuskerissa, toista Kiuskerin takana, sanovat koivistolaiset, — siellä se pyynti vasta luontoa kysyy. Mutta saarelaiset pitävät varovaisuutensa järkimiehen viisautena, — hölmöä on heittäytyä sattuman varaan.

— Te siis ette koskaan joudu kulkeville jäälautoille, kysäisin kerran Pitkänpaaden Jermolta, kun hän kuvaili tuota itärannan kalastajain varomattomuutta.

— Eipä sitä meille usein satu, joskus mahdollisesti tapaturmassa. Olinhan sitä sentään tässä tuonaan minäkin yhden yön sellaisella reissulla, — mutta yhden yön vain.

— Ähäs, kuinka se niin sattui?

— Jää repeysi rutosti, me satuimme muutaman naapurin kanssa etäälle Kiuskerista, kun nousi äkkiä myrsky. Ei ehditty kiintojäälle eivätkä toisetkaan päässeet meille avuksi. Oli sellainen sakea lumipyry, ettei nähnytäkään mitään. Koetettiinhan siitä maihin päästä, hypittiin lautalta toiselle, juostiin hiki hatussa, mutta yö tapasi. Haimme silloin sellaisen jääröykkiön, johon ahtojäätä oli pakkaantunut — se ei juuri enää vähällä kummalla repeä, — kaivoimme siihen tuurillamme sen verran koloa, että pää ja hartiat mahtuivat tuulelta suojaan, se kun oli julma se myrsky. Siinä makasimme, mutta eipä nukuttanut. Jäät hankasivat vastakkain, ulisivat ja paukkuivat, halkeilivat ja tuuppailivat toisiaan; väliin soluttiin aika vauhtia selvää vettä jonkin railon yli, väliin taas jysähdettiin toista lauttaa vastaan. Myrsky vinkui ja repi turkin liepeitä — en sitä yötä unohda. Säälikseni ovat lautoille jääneet ulkopitäjäläiset usein käyneet, kun olen sitä omaa yötäni muistanut.

— Mutta seuraavana päivänä jo pääsitte pois?

— Niin, myrsky tyyntyi, jäät asettuivat, railoja meni jäähän ja me taivalsimme, lautalta lautalle hyppien, Kiuskeriin päin. Puljahdeltiinhan siinä väliin hartioita myöten mereenkin, mutta eihän siinä hätää ollut; Kiuskerin majakka näkyi, ja sitä lähemmäs myötään tultiin. Kamala yö se oli, kylmä oli ja nälkä oli ja surma oli perimässä, ja tulimpa ajatelleeksi, ettei olisi nyt markka paljon kuumasta kahvikupista. Mutta pientä tuskaahan se sittenkin oli kaiken sen suuren tuskan rinnalla, jonka Kiuskerin jäät joka talvi niin monelle tuottavat. —

Keväällä, kun jäät Kiuskerin ympäriltä ovat irti ja ajautuvat kauas, mutta rannikot vielä ovat umpijäässä eikä merenkulku pääse alkamaan, silloin meri on todellakin muutaman kuukauden ajan Kiuskerin ympärillä kuollut. Mutta kauan sitä kuolemaa ei kestä. Luotsit saapuvat samassa majakkaan, tulet sytytetään loistoissa, ja ensimmäisen höyrylaivan savupatsas alkaa pian haamottaa taivaanrannalta. Kesäkausi, laivaliike on alkanut. Mutta talvikausi se sittenkin vasta on oikeata liikkeen aikaa Kiuskerin ympärillä.

V.

JÄYKISTYNEET SORMET.

Helmilahden vanha Antti on hänkin niiltä saaristolaisten merielämän maineajoilta, jolloin rahdinkuljetuksen Suomenlahdella toimittivat yksinomaan saaristojahdit ja kaljaasit — silloin ei vielä ollut höyrylaivoja joka lahtea porkkaamassa — ja jolloin nämä vankat ja nopeat alukset kilpailivat myrskyjen kanssa voimassa ja tullimiesten kanssa viekkauudessa. Mutta nuo vanhat merikarhut eivät juuri kernaasti kerro muistojaan ja seikkailuitaan; eipä silti, että he nyt enää mitään pelkäisivät, mutta he pitivät ne mieluummin ominaan. — Eihän sitä mitään niin merkillistä tapahtunut, vastasi Anttikin, jos milloin koetin johtaa puheen noihin aikoihin, se nyt oli aikaansa sekkin, niinkuin muukin. Kun häneltä joskus esim. kovalla tuulella purjehdittaessa tiedusteltiin, muistikko hän jotakin erityistä myrskyä entisiltä merimiesajoiltaan, hän vastasi naurahtaen, että "eihän tämä vielä sitä oikeata tuulta ole", mutta tarkemmin ei kertonut. Ja jos siitä vanhasta viinankuljetuksesta tuli puhe, niin hän vaikeni kokonaan, ikään kuin asia ei olisi häneen kuulunutkaan.

Mutta kerran hän sentään hiukan raotti sanalipastaan — ja se oli hänen kahden koukkuun jäykistyneen sormensa ansio. Olin usein huomannut, että Antti purjenuoria hoitaessaan vähän kömpelösti niitä oikealla kädellään hypisteli, niin nokkelasti kuin hän muuten vielä purjeita käyttelikin, ja kerran sen vuoksi kysäisin, että kuinka hänellä nuo pari sormea ovat noin jäykät.

Hän ojensi silloin hymyillen kätensä, oikaisi suoriksi kolme sormeaan ja osoitti, että ne kaksi keskimmäistä, pitkä sormi ja nimetön, olivat koukussa eivätkä oienneet. Ja hän virkkoi:

— Tämä on sitä viinan työtä.

Uteliaks olin kuulemaan pienimmänkin kaskun ja mietin keinoa, miten saisin ukon kertomaan sormiensa tarinan. Mutta ilokseni hän nyt rupesi aivan pyytämättä selittelemään:

— Eivät nämä sormet ole tappelussa särkyneet, ei sillä tavalla viinan työtä, vedessä ne ovat kangistuneet. Mutta pirtulasti siihen oli syynä — olinhan sitä näet minäkin joskus kuljettamassa.

Ja näin kerta alkuun päästyään Antti jatkoi:

— Monet mutkat ja juonet siinä täytyi keksiä, kun mieli lastin maahan saada, sillä tullimiehet olivat tottuneet ja valppaat, — tuolla Pitkässäpaadessahan niillä oli silloinkin asemansa ja sieltä ne purjehtivat alituisen joka taholle saaristossa. Ja oli niillä maissakin urkkijoitaan, jotka heille ilmoittivat, mikä laiva milloinkin oli lähtenyt meren takaa pirtua hakemaan — sitä silloin aina tiesivät odotella ja vahtia. Sen vuoksi täytyi saaristolaisten usein jo kaukana merellä tyhjentää lastinsa toisiin aluksiin, jotka sinne yöpimeällä purjehtivat vastaan — siitä oli aina etukäteen salaa sovittu. Kun sitten tulliveneet ajoivat takaa mereltä tullutta laivaa, jonka tiesivät tuoneen viinaa, mutta jonka harmikseen tapasivat tyhjänä, veivät aivan toiset alukset sill'aikaa lastin toisia väyliä myöten maihin.

Antti hymähti vähän katkerasti.

— Mutta ainapa ei sekään juoni auttanut. Eräänä yönä meitä purjehti pari miestä sillä asialla tyhjällä hailiveneellä Saksasta tulevaa kaljaasia vastaan, joka toi kielletyn lastin — sieltähän niitä pirtulasteja viime aikoina enimmäkseen tuotiin. Tullimiehille oli ihan meidän toimestamme salaa ilmoitettu, että se se nyt viinaa tuo. Oli ankara pohjoistuuli, meidän täytyi purjehtia lähelle Narvin saarta, jossa nyt on majakka, ennenkuin kaljaasin tapasimme. Enimmät lastit oli siitä jo muuan jahti käynyt hakemassa, mutta kun se ei jaksanut kaikkea ottaa, piti meidän viedä maihin viimeiset avonaisella hailiveneellä. Tyhjä kaljaasi lähti purjehtimaan maihin Pitkänpaaden itäpuolitse, vetääkseen tullimiesten huomion sinne, ja helppohan sillä oli matka. Mutta meillä oli hyvin työläs retki.

— Sitä silloista tuulta saattoi todella sanoa myrskyksi — enpä sen kovemmassa muistakaan olleeni. Luovittiin vastaiseen siinä vihaisessa säässä, ja kun vihdoin rannikkoa lähestyttiin, painoi tuuli meidät suoraan Kultamatalaa kohti, — sitä kutsutaan Kultamatalaksi, kun siinä on keltainen hiekkapohja. Ei se tavallisesti mikään matala ole kalaveneelle, siinä on vettä parikin sylvä, mutta sellaisessa myrskyssä se on surman paikka joka alukselle. Siinä käy mahtava kare, jokaisen aallon pohjassa siinä silloin näkyy selvä, keltainen hiekka, ja siihen särkee meri aluksen sekä suuremman että pienemmän. Kamalata oli sitä kareta nähdä, ja joka hetki luulimme veneen jysähtävän säpäleiksi pohjaan, sillä siinä aallokossa oli mahdoton kääntää varsinkaan raskaassa lastissa olevaa venettä. Mutta yli tulimme Kultamatalasta — emme sattuneet toki matalimmalle kohdalle — ja niin oltiin vihdoinkin pääsemässä ensimmäisten saarten suojaan. Olipa ollut kuin tulppa koko päivän sydämessä, ja siksi hengitimme jo vapaammin; tullimiehiä emme osanneet ollenkaan peljätä, varsinkaan siinä säässä, ja rohkeasti viiletimme lähintä

salmea kohden. Silloin yht'äkkiä näemme edessämme tulliveneen keulan — Mervenius on siinä saaren takana väijymässä.

Katseeni lienee ollut kysyvän näköinen, sillä vaikka en mitään virkkanut, ukko vastasi:

— Kukako Mervenius oli — sehän se juuri oli se Pitkänpaaden tullipäällikkö, ovela, viekas mies. Se oli kuin kärppä kivirauniossa, yht'aikaa monessa paikassa, eikä se hankään säitä säikkynyt. Hänen piti silloinkin olla kaukana idässä kaljaasia vahtimassa, mutta olikin siinä meitä vastassa, — lienee arvannut juonemme, koska oli lähettänyt pienemmän veneen kaljaasia ajamaan ja itse tullut meitä kohti. No niin, meille hätä käteen. Käänsimme ruorin ympäri, rupesimme pyörähtämään myötäiseen, pakosalle... Silloin pamahti laukaus, veneemme oli ammuttu puhki, se vajosi...

Antti vaikenä tuokioksi. Sitä ei minun uteliaisuuteni olisi sallinut varsinkaan tällä kohdalla, ja ehätkin kysymään:

— Entä te — jouduitte uimasille?

— Meillä oli veneessä korkkiset törnipussit — ne piti olla, kun merellä lasti otettiin — ja sellaisen ennätimme kumpainenkin tempaista kouraanamme, muutenhan siihen olisikin paikalla hukuttu.

— Ettekö osanneet uida?

— Emme me saaristolaiset ui koskaan, veteen ei mennä muuta kuin milloin on pakko. Eihän siitä tosin sillä kertaa olisi ollut pitkältä maihin uida, mutta eipä ollut meidän siinä maihin pyrkimistäkään. Sillä siellä olivat tullimiehet vastassa, sieltä olisi suoraan ollut matka vankilaan, eikä sinne mieli tehnyt. Mutta eipä ollut siinä muuten mies enää paljon matkansa määrääjänä, aalto vei meitä mukanaan, kuljetti mihin tahtoi. Tullimiehetkin lienevät luulleet meidän siihen kerrassaan veneinemme uponneen, koska eivät edes paikalle soutaneet.

— Ja teitä meri vei suoraan selälle?

— Niin vei. Sen verran tuuli kumminkin kävi viistoon, että aalto ajeli meitä Martinsaaren rantaa kohden. Mutta onhan sitä selkää siinäkin, tunnin sitä kalavene purjehtii tavallisella tuulella, ja meidän oli sitä sulin käsinä myrskyssä soudettava. Mutta mikäpä siinä auttoi, koetettiin pysyä hengissä niin kauan kuin voitiin. Oli syyspuoli kesää, vesi toki ei ollut kovin kylmää, mutta kangisti sittenkin ajan mittaan kontettuneiksi kaikki raajat, eikä ollut tajustakaan lopuksi enää paljon tolkkua — en tiedä vieläkään, kauanko siinä likosin.

Antti keskeytti hetkeksi kertomuksensa, oikaisi sitten taas ne kolme sormeaan suoriksi ja näytti kahta, jotka olivat jäykkinä koukussa.

— Noiden sormien ja kämmenen väliin olin saanut temmatuksi korkkipussin rihman ja niillä sitä koko ajan siihen puristin, — ei ollut siinä aallokossa aikaa eikä tajuakaan korjata rihmaa paremmin käteensä. Toisella kädellä koetin aina kahmaista itseni aallon harjalle, että en alle vaipuisi. Toveristani en tiennyt mitään, vähän matkaa uppoamispaikalta olin jo hänestä eronnut; yksin vain siinä taistelin ja syljeskelin merivettä, jota aalto aina turkkasi kurkkuuni. Enkä tiedä itsekään, miten se tapahtui, kun aalto minut vihdoin viskasi muutamalle Martinsaaren hiekkarannalle. Tunsin vain pohjan allani ja siitä ryömin maihin. Mutta kun siinä olin kotvasen maannut ja rupesin nousemaan pystyyn, nousi korkkipussi yhä oikeassa kädessäni — nämä sormeni puristivat aina vain sen rihmaa kämmentäni vastaan. Ja minun täytyi toisella kädelläni oikein riuhtaista, ennenkuin sain rihman irti. Mutta senjälkeen nuo sormet eivät ole koskaan oienneet.

Istuttiin ääneti. Ymmärsin, että tarina oli Antin puolesta lopussa, hän kiinnitti jo huomionsa muihin seikkoihin. Mutta minä olisin vielä halunnut kuulla enemmän siitä seikkailusta ja kysäisin:

— Eivätkö tullimiehet koskaan saaneet tietää, että te olitte olleet siinä veneessä, jonka he ampuivat upoksiin?

— Eikö mitä. Myöhemmin he kuulivat, että kaljaasin viinalastin oli tuonut maihin eräs jahti, — luulivat mahdollisesti viattoman hailiveneen ampuneensa eivätkä senvuoksi asiaa sen enempää tiedustelleetkaan. Emme mekään valittaneet.

— Teidän toverinne pelastui siis myöskin?

— Niin teki, samalla tavalla.

Vieläkin koetin viskata muutaman syötin, saadakseni Antin kertomaan lisää.

— No se kai olikin viimeinen viinaretkenne, vai kävittekö vielä senkin jälkeen pirtulasteja hakemassa?

Antti nauroi.

— Ehkä tuli vielä myöhemminkin käydyksi, enpä häntä muista niin varmaan. Mutta tämän reissun muistan aina noista sormistani.

Toisen kerran, kun oli siitä vanhasta salakuljetuksesta ollut puhetta, tiedustelin Antilta, mikä sen oikeastaan vaikutti, että tämä pirtun ja muun tavaran luvaton tuonti jäi pois.

— Mikäkö vaikutti, hän matki ja näytti hetkisen miettivän. — Aika sen vaikutti ja kansa itse ja sivistys, — ruunun miehillä oli siihen tulokseen hyvin vähän osaa. Mutta aikaa myöten levisi kansaan uudemmat käsitykset. Se oli ennen suosinut salakuljetusta ja suojellut sen harjoittajia. Vähitellen yksi toisensa perästä rupesi ymmärtämään, että se olikin paha ja kansaa turmeleva tapa. Se vietteli väestön juoppouteen ja aiheutti rikoksia, se hämmensi käsitykset oikeasta ja väärästä, eikä se kumminkaan ollut sanottavasti tuottavaa. Muutamat, jotka sitä palkkaväellä ja useilla laivoilla harjoittivat, ävertyivät, mutta itse ne, jotka alituisen vaaran alla purjehtivat ja tekivät raskasta työtä — eihän sitä uskaltanut olla liikkeellä muuta kuin pimeällä ja kovassa säässä, — ne hyötyivät hyvin vähän. Ja niiltä rikastuneiltakin hupenivat näkymättömiin ne tulonsa; möivät viinansa velaksi välikauppiaille, nämä eivät maksaneet, eikähän sellaista saatavaa voinut uloshakea. Valistuneimmat miehet kyläkunnissa rupesivat sitten vastustamaan koko salakuljetusta — se ammatti ei siis enää voinut pysyä salassa, sen harjoittajilla ei ollut enää entistä turvaa, ja niin koko tapa vähitellen jäi olemattomiin, kuivi pois. Ja onneksi se oli kansalle, paljon paremmin se nyt tulee toimeen luvallista elinkeinoa harjoittaen, ja kaikki se entinen salakähmäisyys, pelko ja viha on kuitti.

Niin puhui Antti, ja hän näytti puhuvan omasta kokemuksestaan ja sydämen vakaumuksesta. Mutta sittenkin hän vielä hetken kuluttua lisäsi:

— Mutta reipasta elämää se entinen elämä oli, rohkeutta se kysyi ja mielevyyttä ja miehen tarmoa, se kasvatti miehet nuorista pitäen luottamaan itseensä ja karaisi heissä luonnon. Veltompi on tämä nykyinen aika ja pehmeämmät ihmiset. —

Näkyipä siis kaikesta huolimatta, että ukossa vielä pohjalla eli rakkaus saaristolaisten vanhaan seikkailuaikaan.

VI.

HAILIAPAJA SUNNUNTAINA.

Kesäkalan pyyntiajan olisi ollut määrä alkaa niinä päivinä, mutta vielä eivät hailit kuuluneet nousseen rannikolle, eikä siinä heinänteon kiireessä kukaan malttanut lähteä niitä summia hakemaan. Perjantaina päivällä oli kumminkin Kivirannan Iivari, joka koko aamun oli tuulia haistellut, lähtenyt akkoineen kesken rupeaman niityltä, soutanut apajalleen ja kokeeksi potkenut nuotan veteen, — pitihän toki tunnustella, olisiko haili jo tullut mereltä. Ja tullut se oli. Kivirannan vanhukset vetivät siinä varpin toisensa perästä, ja ilo oli vetää. Sillä joka kerta nuotan perä pulskahutti sieltä apajalta tullessaan hauskan kosteikon, ja kun se maihin vedettiin, kihisi siinä valkoista meren karjaa kuin kattilassa, Ähäs, eivätpä olleet muut sitä arvanneet, riemuitsi Iivari uutta apajaa kiertäessään. Ja kun nuotta-aika iltasella oli ohi, olivat molemmat kalavasut puolillaan lihavia haileja, ja suutaan lipoen Iivari viiletti akkansa soutamaa venettä kotisalmea kohden.

— Huomenna tullaan taas apajalle. — Eikä sitä ennen puhuta halleista kenellekään mitään, — keksikööt itse!

Ja Iivari peitti purjeella sekä vasut että nuotan, ettei kenenkään tarvitsisi hänen lastiinsa tirkistellä.

Mutta sattuipahan paha onni, että juuri siinä salmen soukimmalla kohdalla Vanhalan Mikon piti soutaa jutuuttaa vastaan, uistinta lie ukko siinä yksin soutaa nyhtänyt. Iivari näki hänet jo pitkältä matkalta ja mietti mitä sanoa. Sillä se vanha kettu tietysti utelee ja urkkii... eikä sille paljon valehtelemistakaan, sillä se kietoo pian toisen sanoihinsa ja nauraa sitten. Jos lie parasta kertoa hänelle koko hailijuttu. Ja miksipä hänelle ei kertoisikin, hailin tarpeessahan se Mikko-raukkakin on. Tosin se Mikko oli monesti Iivaria metkuttanut ja monet juonet hänelle pitänyt, siinä kun oli ikäkausi naapureina eletty, pienoinen selkä vain väliä. Nytkin viimeksi se oli tehnyt ruman ilveen, kun he olivat yhdessä olleet viime syksynä Inkerin puolella vaihtamassa haililastinsa rukiiseen. Oli ollut kaikessa suuna ja puhemiehenä, ajanut Iivarinkin asiat, mutta niin oli Iivari sitten jäljestäpäin kotiin tultuaan laskenut,

että hän oli saanut hailitynnyriä kohden pari kappaletta vähemmän kuin olisi pitänyt saada, ja Iivari arveli niiden kappain siirtyneen hyvittäjäisiksi Mikon veneeseen. Mutta eipä tuo ollut Mikko niillä kaikilla koirankujeillaan sen enempää ävertynyt, velkaisena oli mies pysynyt — anna saada hänenkin hailia, kun nyt sattunee kysymään!

Jo sousti Mikko melkein kohdalle, kääntyi, laskeutui aironsa ja kelaili siimaa veneeseen sekä kyseli kuulumisia. Ja tuossa paikassahan se jo tiedustelevaan, että nuottako siellä oli purjeiden alla.

— Nuotta.

— On tainnut haili jo nousta ranta-apajoille?

— Onhan sitä jo jokunen tainnut nousta.

— Saitteko montakin päätä?

— Ei monta, olisiko neljä tuhatta, taikka viisi.

— Soo, sehän on saalis! Johan sitä minäkin arvelin, että tällä tuulella se nyt nousee. Jos lie huomenna tuuli samalla kantilla, niin jo lähden minäkin nuotalle.

— Tule vain, lähdemme mekin.

— No, sitten paistetaan yhteinen rantakala. Olitpa mies, naapuri, kun hailiparvelle neuvoit, tässä onkin jo ollut suolakalaa ikävä.

— Mutta muille älä puhu.

— En puhu.

Niin erosivat, ja Iivarin mieli oli oikein hyvä, kun oli naapurilleen asian suoraan kertonut. Onhan niitä meressä kaloja kahdellekin, ja nythän se Mikko näkee, ettei hän niistä vaivaisista ruiskapoista viitsi pitkää vihaa kantaa.

Seuraavana päivänä, lauantaina, naapurukset tapasivat toisensa apajalla, — heidän apajansa olivatkin siellä aivan rinnakkain. Vierettäin siinä päiväkausi nuotta vedettiin, potkettiin ulos ja lapettiin aina uudelleen veneeseen, kun perä oli rannassa tyhjennetty. Sillä välin tarinoitiin hyvässä sovussa sekä siitä nykyisestä saaliista että vanhoista merkkiapajoista. Väliin tuli kyllä Mikolle vesiperä, kun Iivari juuri oli tuhatpäisen pullottavan perän nostanut, mutta sitten seuraavalla varpilla se tasautui, eikä mitään kaunaa syntynyt. Ja kun hailit illan suussa hävisivät saaristoapajalta, niin yhdellä tulella siinä kuivailtiin kastuneita vaatteita ja paistettiin puikkovartaissa kirkkaita haileja. Siinä tulen ääressä Mikko silloin virkahti:

— Kun pysyisi vielä maanantaihin tämä tuuli, niin taas me täydet vasut tästä vetäisimme. Ja silloinhan sitä alkaisi olla kohta oman väen syötäväksi, sitten joutaisi syyskala kaikki myötäväksi.

Iivari ei vastannut mitään, sillä hän ajatteli siinä, että oli se Mikko ennen sunnuntaitkin nuotta vetänyt, kun oli vain kala-aika sattunut, ei ollut kirkonajastakaan välittänyt, — olisiko nyt mieli muuttunut? Mutta kun Mikko vielä sitten vähän ajan perästä rupesi puhumaan siitä uudesta apulaispapista, jolla oli oikein miehiinkin pystyvä saarnaääni, niin Iivari arveli, että on se tainnut vanhemmuuteen jo vakaantua Mikkokin, on tuo jo aikakin. Ja vieläpä puheensa lopuksi virkahti:

— Huomennahan sitä saarnamiestä taas saa kuulla, — kuka kirkolle lähtenee.

Akat kiirehtivät jo veneille, saunaan piti joutua. Salmella sanottiin hyvästit ja kumpikin vene sousti omaa rantaansa kotiin. Iivari mielti siinä mielessään, että kylläpä hänen kovin tekisi mieli huomennakin lähteä apajalle pyhäpäivästä huolimatta, sitä ei tiedä tuulen pysymistä, pitäisi ottaa nyt kun saa. Kun olisi Mikko lähtenyt, niin olisi hänkin, mutta kovin taitaisivat ihmiset manata, jos hän lähtisi, eikä Mikkokaan... Eikä hän puhunut akalleenkaan mitään koko tuumistaan.

Aamulla Iivari hankkiutui väkineen kirkolle, isolla veneellä soudettiin Kivirannasta uutta pappia kuulemaan. Kirkolta palattaessa Iivari tähyesti huolellisesti ilman merkkejä; tuuli kyllä oli vielä samalla kulmalla, mutta se tuntui tyyntyvän, eikä sitä tiedä, mistä se taas tynnen jäljestä puhaltaa. Nyt olisi ollut apaja-aika tällä tuulella, mutta kun sattui sunnuntai väliin, — minkäpä sille tekee.

Illalla Iivari oli ihan kärtyinen, kun tuuliviiri lekotti puolelle ja toiselle ja pyöri ympäriinsä, häntä harmitti koko juttu, — piti senkin Mikon nyt kääntyä niin pyhäksi, vaikk'ei se kirkkoon siltä joutanut! Ja aamulla oli tuuli kokonaan huonolla kulmalla, ei ole nyt enää nuottaan koskemista, sen tiesi Iivari. Harmissaan hän ryyppi kahvia aamutuimaan tuvassa, hän ei olisi välittänyt niitylle lähteä, olisi mieluummin mennyt merelle. Vihdoin hän kumminkin käveli nurmelle. Siellä väki jo tiesi ihmeitä

kertoa, — se Viulu-Matti oli tansseista palatessaan siitä kulkenut ja puhunut Vanhalan eilisestä mahdollomasta hailinsaaliista.

— Eilisestä, — eilenhän oli sunnuntai! tokaisi Iivari.

— Siitäkös se Mikko välittää! Koko päivän, aamusta asti, oli ollut apajalla — ja sekös hailintuloa oli ollut. Eivät riittäneet vasut mihinkään, ensi varpilla ne jo täyttyivät, — Mikko oli kehunut, että joka perä oli pullollaan kuin rovastin maha.

— Pitikö hakea uusia astioita?

— Siihenkö se malttoi sellaisella kalantulolla. Lehtiä vain mätettiin veneen pohjalle ja siihen aina perä purettiin. Niin oli ollut lastissa suuri merivene, että nuottaa ei enää kantanut, — se oli jätetty saareen ja haettu sitten illemmalla. Ja koko yön ovat nyt Vanhalassa monen kylän akat olleet haileja puhkomassa, — Mikko itse ajellut kyliä ostelemassa tynnyreitä.

— Onpas se... mutta liekö siitä siunausta, pyhäpyynnistä...! — No, mitäs siinä seisoskelette, nyt on meillä heinänteko asiana.

Ja Iivari tapasi viikatteen ja lähti saralle sotimaan. Tuimasti notkahteli vanhus ja vihaisesti kaatui heinä. Mutta melkein joka huiskauksella ukko murahti jotakin itsekseen, ja silloin aina viikate vingahti hänen käsissään:

— Koiransilmä... vanha konna... heitäs siinä pyhäksi lauantai-iltana! Taas jutkautti... uusi apupappi muka... miestäkin itkettä... nyt minä älyän sinun itkusi... ja papituksesi. Naama tekopyhä... piru mielessä... kujeet kurkussa — epäkelpo! Neuvoisin sinut apajalle... ah hornan kettu!

Niin narahti Iivari melkein joka lyönnillä huiskiessaan siinä yhä tulisemmin, ja humisten kaatui heinä. Sillä vauhdilla työ edistyi huimasti, nuoremmat miehet koettivat hiki hatussa hänen perässään pysyä, mutta eivät jaksaneet ja jäivät vihdoon suu auki ja läähättäen sitä menoa katsomaan. Sitä kesti tunnin, eikä Iivari sill'aikaa kääntänyt päätänsäkään, murisi vain. Mutta sitten hän yht'äkkiä pysähtyi, viskasi hatun hiestyneestä päästään, sylkäisi ja karjaisi:

— Tuhma kuin nölliäinen!

Kaikki katsoivat isäntää ihmetellen ja kysellen. Mutta tämä jatkoi:

— Niin, minä se juuri sellainen olen. Taas Mikko jutkautti minut kuin lapsen. Mutta saatte te kaikki sanoa minua nölliäiseksi, jos se veijari kerran vielä minut pimittää — kyllä minä nyt hänet tunnen!

VII.

HYLKEENPOJAN LEIKKI.

Pieni, pyöreäpäinen hylkeenpoika makailee mukavasti päivänpaisteessa hangella rosojään reunassa, lähellä jääreikänsä, ja katselee ihailien, kuinka kirkasta ja kaunista iljanko on. Sillä on pesänsä siinä vieressä lumen alla rosoisen jään kupeessa, koukeroisia salakäytäviä sillä on kaivettuna umpinaiseen hankeen ja jäähän, ja se pistäytyy aina väliin sinne puikkelehtimaan. Mutta pian se tulee taas päivänpaisteiselle hangelle kellimään. Ja hetken kuluttua sen päähän pistää käydä vedessä, puljahtaa reiästään sisälle, uida äitiään tapaamaan. Se sukeltautuu sinne, uipi ja katselee, kuinka päivä jääkannen läpi kumottaa talvisen meren hautaan, pysähtyy sitten jonkin railon reunalle, kurkistelee, käänteleikse. Samassa on jo emäkin siinä vieressä, puljahtelee ympärillä, ammahtaa kuin nuoli nielaisemaan pari kulkuhailia ja palaa taas lemmittynsä luo. Mutta kauan ei pieni hylkeenpoika vielä voi jään alla olla, se ui reiälleen, pistää varovasti pienen, pyöreän päänsä siitä ylös, hengittää ja katselee. Ei näy vaaraa mitään, liikkumatonna kimmeltää siinä kirkas, valkoinen aavikko — hylkeenpoika loikkaa jälle. Ja kohta pistää emäkin kuononsa reiästä vedenpinnalle, tutkii sekin tarkasti ympäristön, — ei tunnu vainua sieraimiin — ja kiipeää kolosta poikansa luo sitä imettämään. Siinä on hylkeenpojan niin suloista ja turvallista maata päivänpaisteisella jäätiköllä emänsä vieressä, oikoa räpylöitään ja imeä.

Emällä on elinkeinonsa siellä vedessä jään alla, kalojen kimpussa, ja se puljahtaa kohta taas, poikansa syötettyään, sinne alas. Mutta pienelle hylkeenpojalle ei tule jäätiköllä ikävä, se on tottunut olemaan yksin ja osaa leikkiäkin yksin. Ja siinä kirkkaalla aavikolla onkin niin herttaista temmeltää. Päivä paistaa makeimmillaan, niin että sieraimia kutkuttaa, se lämmittää ja hivelee, pakostakin se panee hyppimään.

Hylkeenpoika tekee mielensä ilossa lystikkäitä kuperkeikkoja, kierii kuin vedessä, siristelee räpylöillään ja takoo purstolla puhtoista lunta. Heittäytyy kellelleen ja irvistelee aurinkoa kohden, — on niin mahdolloman lystiä, se virkistää mutta samalla raukaisee. Semmoista on hylkeenpojan leikki, se menettelee kuin ainakin muutamain kuukausien ikäinen pyöryläpää, joka on päässyt vapauteensa. Emä vahtii alempana reiän luona, josta se aina vähän päästä nostaa kuononsa, käy väliin pyyntimatalla, mutta palaa taas lemmittynsä luo, joka siinä leikin ja päivän uuvuttamana oikoo räpylöitään ja nauttii.

Suloista on siinä hangella nukkuakin. Mutta pienen hylkeenpojan ei pitäisi siihen nukahtaa.

Sillä vaara väijyy autiolta näyttävältä, päivänpaisteessa kimaltelevalta jäätiköltä. Vaaniva vihollinen lähenee vastatuuleen, lähenee viekkaana ja ahnaana. Sieltä hihtää kaksi kiiluvasilmäistä petoa, ahavoittunutta saaristolaista, jotka ovat vetäneet valkoiset paidat pukunsa päälle, jottei heitä pieni hylkeenpoika osaisi erottaa jäätiköstä. He ovat jo kaukaa nähneet hylkeenpojan vallattoman leikin hangella, ja pienokaisen pyöreän pään turmioksi he nyt hiipivät yhä lähemmäs. Jo jättävät suksensa ja ryömivät nelinkontin, — heillä ei ole nyt koiraa mukana, siksi he niin varoittelevat. Pysähtyvät jääryöykkiön taa, jonka tuuli on jäälauttoja puristaessaan siihen kohottanut, ja valmistautuvat surmajuoneensa. Heillä on pysytkin, mutta he eivät ammu nukkuvaa pienokaista, vaikka jo niin lähellä ovat, vielä kauheampi juoni on heillä mielessään. Taas lähenevät, mahallaan ryömivät, silmät kiiluen, henkeään pidätellen...

Ja pieni pyöreäpäinen hylkeenpoika se vain huoletonna jäätiköllä kellii ja irvistelee kirkkaasti helottavaa aurinkoa vastaan ja nukahtaa sekaan.

— Huih, mikä kauhea ääni, mikä peloittava näky!

Sydän on haljeta hylkeenpojalta, niin se säikähtää ja syöksyy kuin nuoli suin päin reikänsä kohti, jonka ääressä emo jään alla odottaa. — Huih, kun vihollinen oli tuossa juuri edessä!

Mutta mikä ihme, kun ei enää reiästä pääsekään alas emän luo, kun ei mahdu, se on kauheata, siihen aivan tukehtuu...!

Vaanivat saaristolaiset ovat äkkiä hypähtäneet pystyyn ja lähteneet tasakäpälässä lähemmäs hyppimään. He ovat siten hakeneet hylkeenpojan jääreikää, tukkiakseen siltä pelastuksen tien, ja toinen valkopaitaisista onkin hypännyt saappaineen siihen ja täyttänyt sen ruumiillaan. Ja häntä kohden suoraan ryntää hylkeenpoika.

— Ummessa!

Sydän pakahtuu. Muuta reikää ei löydy. Hylkeenpoika koettaa väkisin tunkeutua koloonsa, mutta eihän sinne pääse. Ja jo kopristavat tylt, kovat kinnaskourat sitä nivuksista, viskaavat hylkeenpojan selälleen kauas jäätikölle, kopristavat taas, painavat ja puristavat. Hylkeenpoika koettaa hädissään purrakin, mutta ei saa purruksi, ja kohta jo työnnetään jokin kova, paksu, terävä sen selkään, ihan nahan alle, — uh, kun kirvelee, ihan siihen läkähtyy, nääntyy...

Ei tule emäkään avuksi. Se ui siellä syvällä jään alla, tuskin tietääkään lapsensa hädästä, avuksi ainakaan ei pääse tulemaan.

Mutta nuo kavalat pedot, saaristolaismiehet, ovat jo kiinnittäneet nuorapäisen rautakoukkunsa hylkeenpojan selkään, ja turhaan tämä nyt puistelee ruumistaan, punoo pyöreätä päätään, tyrskii ja päristää, vapautuakseen tuosta kirvelevästä kahleesta. Se ei hellitä, eikä jaksa sitä poikkikaan vetää. Toivotonna siristelee ja loikkaa pieni hylkeenpoika nyt jäätiköllä, mies pitää nuorasta kiinni.

Mutta yht'äkkiä hylkeenpoika keksii hädässään, että sen avanto, pelastustie, taas onkin auki, mies on sen äärestä jo siirtynyt pois. Nuolena se hyökkää sitä kohden... loiskaus... se onnistui, pääsihän siitä toki mereen, pakoon. Kun vain ei olisi tuo kauhea koukku selkää repimässä. Mutta pääasia on toki pelastus... hylkeenpoika ui huimaa vauhtia yhtäsuoraan — ja siinä on jo emäkin sen ääressä. Se tulee säälien ja lohduttaen ihan lapsensa viereen, hivelee kuonollaan sen hienoa nahkaa ja syleilee pienokaista räpylöillään. Se on aavistanut lemmittynsä vaaran eikä nyt lakkaa sitä hellimmästä ja hyväilemästä. Ah, emän ei pitäisi niin paljon syleillä pienokaistaan. Sillä tuon selkään kiinnitetyn koukun kupeessa on pienet, terävät väkäset, jotka painautuvat emän nahkaan, siihen juuri hellimpään nahkaan etukäpälän alle, ja tarttuvat siihen kiinni. Emä raukka, se on poikaansa hyväillessään itse mennyt satimeen.

Tuo onneton koukku, se yhä kiinnittää, vetää pientä hylkeenpoikaa, ei laske sitä vapaasti uimaan. Nyt se jo kiskoo ihan taaksepäin, hellittää vähän ja kiskoo taas — seurata pitää. Emä huomaa jonkin lastaan rasittavan ja hyväilee sitä yhä hellemin, painautuu ihan likelle, ja väkä painuu sen nahkaan yhä syvemmäs. Sen täytyy seurata poikaansa, ja se on kummallista, vastahakoista kulkua avannon luo. Miksi se poika raukka sinne ui takaisin surmapaikalleen! Ja miksi se emäänsä vetää, ja millä voimalla!

Tuska on emänkin rinnassa, se säälii pienokaistaan, arastelee itseään, ei ymmärrä tätä leikkiä ollenkaan. Mutta yhä sen täytyy seurata lastaan, seurata ihan avannolle asti. Mutta hylkeenpoika lähtee jo nousemaan reiästään ylös jälle. Emä estelee, häärii siinä hätääntyneenä edessä, vetää taaksepäin... se ei ymmärrä poikaansa ollenkaan... vaan seuraa silti perässä, ei voi eritä, vaikka pelko onkin suuri. Pojan pää luistaa jo kerran ylös reiästä jäätikölle; emällä on tuskan hetki, mutta se tekee epätoivoisen ponnistuksen ja saakin nykäistyksi sekä poikansa että itsensä takaisin jään alle. Se ui syvälle, ja poika seuraa mukana sen kainalossa. Mutta ei ole vielä kaikki oikein päin. Tuntuu niin pahalta, kainaloa vihloo, ja poikaparka on kuin pökerryksissä, pitää aina väliin vastaan, ui taaksepäin — se on aivan riivattua peliä! Eikähän se hyljekään voi kovin kauan olla vedessä hengittämättä, hylkeenpoika ei varsinkaan, täytyy päästä henkireiälle. Mutta edemmäs ei voi päästä, pakko on turvautua siihen samaan vaaralliseen reikään, — sinnepäin poikakin vetää. Emä pitää vielä vastaan, ui pohjaan ja nousee taas ja taistelee kauheata taistelua. Eikä lopuksikaan auta muu kuin nousta siitä samasta reiästä hengittämään — emähylje tekee hurjan ryntäyksen ja syöksyy henkiveiverissä ihan puolella ruumiillaan ylös reiästä hengittämään, lopaten raskaasti eturaajansa jään reunalle.

Silloin välähtää äkkiä jotakin kirkasta päivänpaisteessa, ja keihäänkärki painuu syvälle emäraukan rintaan. Se nytkähtää, koettaa ponnistaa taapäin, mutta raukenee, vaipuu alas — se on kuollut.

Äidinhellyyttä ovat nuo kavalat, tunnottomat hylkeenpyytäjät käyttäneet hyväkseen pyytäessään emänkin saaliikseen — kaikki keinot niille kelpaavat! Poika uitetaan jään alle syöttinä viettelemään emänsä turmioon.

Pieni pyöreäpäinen hylkeenpoika näkee emänsä surman ja tuntee itse uudelleen tuon äskeisen tuskansa: tylt kourat ja rautakoukun, joka ei hellitä. Se makaa nyt siinä avuttomana samalla kirkkaalla, aavalla jäätiköllä, jossa se äsken heitti vapaana kuperkeikkojaan ja temmelsi vallattomassa leikissä ja irvisteli aurinkoa kohden. Nyt on tuska ja kauhu sillä samalla jäätiköllä, ja kaikki nuo tuhannet aavikon kiiltävät, kauniit kiteet tuntuvat puhkovilta peitsiltä, puhdas hanki tuntuu kidutuslavalta.

Emänsä vietteli poloinen surmaan. Mutta sama surma on edessä itselläänkin, keihäs välähtää päivänpaisteessa senkin pyöreän pään varalta. Ja siinä kirkkaalla, rajattomalla aavikolla nyt molemmat lepäävät vainajina rinnakkain, saaliina kavalan juonen.

Se on saariston usein uudistuva tarina hylkeenpojan leikistä jääaavikolla.

VIII.

KAISLIKON RINNASSA.

Saaren merenpuoleisella rannalla käy kare korkeana, aamutuulen jäljeltä se vielä heittää laajaa aaltoa kohisten pitkin rannan loivaa kalliota. Mutta mantereenpuoleinen lahti on hiljainen ja tyyni. Äsken siellä kyllä oli elämää ja touhua, loiskintaa ja ääniä kuului monenmoisia, kun hailinpyytäjät päivän noustessa lappoivat verkkonsa veneisiinsä ja lähtivät päiväkaudeksi ulos selkäluodoille. Mutta nyt he ovat poissa, rannan talot ovat melkein tyhjt, joku vanhempi vaimonpuoli siellä vain hoitaa pienempiä lapsia, jotka paitasillaan pihamaalla peuhaavat. Kirkkaana paistaa päivä, äänetön on lahti.

Silloin etenee yksinäinen haapio hiljaa venevalkamasta. Sitä meloo Olli, poikanen tuossa alulla toistakymmentä; päässä on paksu karvalakinreuhka, paidan rinnus auki, joten rinta punoittaa kuparinkarvaiselta; yksi henkseli kannattaa lyhytlahkeisia housuja, ja variksenaaappaat ovat jalassa... Hän on juuri siinä iässä, ettei vielä tänä kesänä voi päästä hailinpyytäjään mukaan, mutta ensi kesänä hänet uhataan jo ottaa merelle soutamaan. Nyt hän meloo yksin ongelle — ei ole laskenut mukaan siskojaan, jotka eivät malta pysyä hiljaa veneessä —, meloo ääneti kaislikon rintaa pitkin, tarkastaa tyystin rantamerkkejä ja pudottaa vihdoin kiviriipan hiljaa pohjaan, niin hiljaa, ettei loiskahdustakaan kuulu.

— Nyt tulkaa te mustaselät!

Ikävä ei Ollia vaivaa hänen päiväkaudet yksin kaislikon rinnassa istuessaan. Sillä hän ei ole siinä yksin, kaislikon kalat ovat hänen seuranaan. Niihin hän on jo pienestä pojasta asti tutustunut, ja hän on oppinut ymmärtämään niiden tuumat ja häärinät, joten hän saattaa seurustella niiden kanssa. Toisia hän halveksii, toisille nauraa, toisia kunnioittaa, ja terästää itsensä voidakseen kilpailla niiden kanssa taidossa. Kun järvi oli rasvatyyni, hän näki kirkkaan meriveden läpi veneen reunalta noiden lukuisain

tuttavainsa tummat selät, kun ne liitelivät, keikailivat tai pyrähtelivät hänen lieronsa ympärillä, ja hän saattaa silloin aste asteeltaan seurata heidän tuumiaan ja pyrintöjään. Mutta hänen ei tarvinnut nähdä kalojen haamuakaan voidakseen seurustella niiden kanssa, — hän tunsu heidän elkeensä kuuluvaisesta, joka veden pinnalla kellui, tunsu ne kourastaan, joka vapaa piteli. Ja vaikk'ei olisi kuuluvainen lekahtanut eikä vapa värähtänyt koko päivänä, hän silti seurusteli tuttaviansa kanssa.

— No kaikkia väkäleukoja, luikkikaa tiehenne, ei teitä tässä tarvita.

Ajattelematon, hupakko salakkaparvi siellä nyt elämöi kaislikon reunassa, sen huomasi Olli heti pienestä pinnan kihinästä, joka näytti kuin hienolta sateelta. Ja niistä Olli ei olisi ollenkaan välittänyt, niistä ei ollut muuta kuin mieliharmia ja ajanhukkaa.

— Kas noin, viilettävät sieltä ruohokosta kuin ammuttuina esiin, pistäytyvät pinnalla, painuvat pohjaan. — Jopahan äkkää taas muudan matosen, ja heti se tietysti koht hyökkää, tuo varomaton viiripää. Noin, näykkii, vetää — viheliäinen höperö; ei toki saa lieroa nielaistuksi, siksi on suu pieni, eipähän sitä mikään miettiminen estäisi — herkeä jo pois jyrsimästä, satut sinä kumminkin kärjenkin kohdalle... Enkö sitä sanonut...! Sieltä se nousee nyt avuttomana, suorana riippuu pitkästä alaleuastaan, olisit pysynyt syrjemmässä! — Ja toiset tietysti perässä, heti kun liero veteen ehtii, — on kuin heillä nyt olisi mikä itsemurhan yty. Hiiteen menkää, siinä vain olette esteeksi paremmille kaloille!

Mutta Olli ei käynyt kärsimättömäksi, hän tunsu salakkain huikentelevan luonteen, tiesi, että ei se parvi malta kauan yhdessä paikassa viipyä. Lentää heistä jonkin päähän yht'äkkiä tyhmä ajatus, ja silloin koko sakki lähtee uida lekottamaan johonkin epämääräiseen suuntaan, ilman mitään tarkoitusta. Huoletonta joukkoa, leikkiä vain koko elämä, — menkää!

Nyt Olli piti tarkasti silmällä kuuluvaistaan, vaikka se ei enää värähtele eikä leku niinkuin äsken. Mutta olisipa ihme, ellei iso ahven olisi heinikossa maannut väijymässä tuota löyhäpäistä laumaa ja ellei se nyt sieltä uisi esiin. — Aha, siinäpä olet jo! — Iskit lankaan pääsi, kyhmyjussi. Katsele nyt tarkempaan!

Hetki on jännittävä. Olli tietää, mitä tällä hetkellä ahvenen päässä tapahtuu. Se makaa ruohikon syrjässä ja miettii, miettii tarkoin. Se ei ollut oikein tietoinen toiminnastaan, kun äsken ampui lankaa vastaan, näki vain jonkin esineen ja tavoitteli sitä. Mutta nyt se on selvillä asemasta, näkee herkullisen lieron ja asettuu kyljikkäin sitä tarkastamaan — sen silmät ovat siksi sivulla, että se näkee syrjästä parhaiten. Makean näköinen esine tuo liero sen mielestä on, pehmeä ja lihainen... siinä kelluu, kuin ei miettisikään pakoa. Nyt ahven jo soutaa eväsillään yhdessä kohden, ikäänkuin hioen aseitaan, — Ollilla on sydän kurkunperässä. Kunhan vain ei nyt palaisi siihen mikään myöhästynyt salakkahölmö häiritsemään ahvenen tarkkaavaisuutta! Ei tule. Jo ui ahven huimaa vauhtia kohti, leväyttää kitansa.

— Nielaisi mahaan asti, se peto!

Ahven on Ollin ystävä. Sillä on lujutta ja päättäväisyyttä luonteessaan, se tietää minkä tekee, ja vaikka onkeen meneekin, niin se tekee sen tarkan harkinnan jälkeen. Suuri, kyhmyiskainen ukkoahven on kunnioitettava veden eläjä; seurakalana se ei ole mikään erityisesti iloinen, — siksi Olli istuikin ääneti ja vakavana, kun se kaislikon rintaan ilmestyy — mutta se ei silti käy ikäväksi, sillä siinä on luotettavuutta ja luontelujuutta.

Iloista seuraa ja ajan rattoa on Ollilla ensin silloin, kun tuo muka viisas ja viekas särkiparvi saapuu hänen syöttiään kosimaan. Se pitää ensin hiljaiset neuvottelunsa veneen ympärillä, ui edes ja takaisin, poistuu ja palaa taas.

— Sukkelapäinen veijari olet, harvoin sinä koukkuun erehtyisit, ellet samalla olisi niin turkasen ahnas. Härnää vain, kyllä sinut tunnen, lopuksi et sittenkään voi voittaa kiusausta.

Aluksi särjet ilkkuen toisilleen virkkovat, että niin tuhmia me nyt emme ole, että tuohon syöttiin takertuisimme, — ehei, siellä on lihaisen ja makean madon sisässä terävä teräs, — ehei! Vieressä voi käydä, voihan nokallaan kosketellakin, kunhan vain ei suuhunsa ota. Niin ne tuumivat, ja siksi ne selvästi kiusoitellen heiluttavat koukkua, niin että kuuluvainen väräjä.

Mutta sitä tehdessä mesi valuu suuhun, ja jopahan joku nuoremmista arvelee: Eihän tuo nyt mahda vettä ylemmäs viedä, jos varovasti laidasta vähän maisteleekin. Se näpäisee hiukan, ja onnekseen sen tekee; makeata oli — turkanen, kun oli hyvää. Maistetaanpas toinen kerta, varovasti vain — hei kun onnistaa! Särkeä oikein naurattaa ajatellessaan kalamiehen kiukkua, ja se tekee leikkisän ehdotuksen: Jyrsitään pois koko mato raudan päältä... jos tuossa muuten mitään rautaa lieneekään. Ja ennen pitkää koko särkiparvi onkin siinä puuhassa, yksi nykäisee yhtäältä, toinen repäisee toisaalta, ja niin nauretaan onkijalle, joka vetää ja suuttuu.

— Mestareita olette, mutta tulee se erehdys! — Olli panee lieron hyvin herkästi ongen väkään.

Särjet ovat jo innostuneet, ne kilpailevat urheilussaan, ja into voittaa kohta viisauden. Sillä yht'äkkiä koko särkiparvi hajaantuu säikähtyneenä ja miltei jähmettyneenä. Nyt se tapahtui, onnettomuus. Lähti yksi tovereista liian läheltä maistelemaan lieron makeinta päätä: tarttui... koetti vapautua, painui pohjaa kohden... mutta siristellen ja päristellen sen täytyi seurata petollista syöttiä ylöspäin — ja hävisi vesirajasta... Kamala hetki, kylmä hiki kihoaa särkien suomusten alta...

— Pääsit tällä kertaa, mutta tulet sinä uudelleen. Juuri vesirajassa on särkiveitikka potkaista säväyttänyt pinnasta, onki on hellittänyt, särki on pelastunut. Lupsahdus on kuulunut pelästyneeseen särkiparveen, ja yht'äkkiä on ilmestynyt toveri siihen takaisin. Mutta minkä näköisenä! Suupieli on revennyt, sitä kihelmöi ja kangertaa, ja tukahduttavalta tuntuu — siellä ylhäällä ei saanut hengitetyksi, ei nähnyt mitään, kirkasta oli ja kuivaa, uh, uuh...!

Olkoon koko petollinen herkku, päättelevät nyt särjet ja lähtevät haavoitetun raukan seurassa uimaan ulapalle. Mutta matkalta pyörähtää sentään yksi ja toinen takaisin; se on saanut maistetuksi sitä makeata syöttiä eikä voi vastustaa kiusausta — eihän se mitään tee, kun varovasti laidasta repii. Kohta on koko särkiparvi siinä taas, haavoitetut ja kaikki, ja Olli huomaa, kuinka ne oikein kiukussa nyt jyrksivät ja narraavat. Jo häviää taas yksi heidän joukostaan ylälmoihin eikä lupsahdakaan takaisin. Hetken tyrehdys. Mutta eivät malta toiset heittää enää näykkimistä pois, he ovat liiaksi päässeet makuun, himo on voittanut viisaatkin, ja niinkuin hölmöt salakat nyt viekkaat särjet antavat onkijan vetää itsensä veneeseen. Himo viisaan villitsee!

Sitä seurustelua voi kestää päiväkauden, eikä tule Ollille ikävä, sillä yhä uusia viekkauden ilmeitä hän keksii vedenalaisissa tuttavissaan, ja hänen täytyy miettiä keinoja niitä nolatakseen.

Mutta väliin tapahtuu taas siinä seurustelussa äkillistä vaihtelua, — Olli oivaltaa heti, mistä se johtuu. Ohikulkeva säynäjä, joka on olevinaan ymmärtäväinen ja kokenut, on hetkeksi pysähtynyt tuota särkien uhkapeliä katsomaan ja luulee kohta keksineensä, missä vika on niin monen onnettomuuteen. Särjillä on liian vähän voimaa, se päättelee, ne raukat seuraavat tuollaista pientä matoa, sen sijaan että madon pitäisi seurata heitä. Jos sen tempaisisi oikealla kalan voimalla ja vetäisi alas, niin miks'ei se tulisi. Ja säynäjä päättää näyttää, kuinka on meneteltävä, näyttää särjille vain esimerkin vuoksi. Se puljahtaa keskelle särkiparvea, joka epäillen ja ihmetellen vetäytyy syrjään; se käännähtelee, levittelee eviään, ikäänkuin neuvoen, että näin sitä pitää, ja tarraa sitten syöttiin kiinni — painaa alaspäin, lähtee uimaan... Särjet katsovat tuokion kysyvinä, mutta jo päästävät naurun, niin että pyrstöt väräjävät. Sillä tuossahan nousee pintaan tuokin tyhmän ylpeä, voimistaan kerskuva säynäjä.

— Senkin hölmö, luotapas siinä voimiisi!

Vaihtelevaa seurustelua yhä kestää. Mutta yht'äkkiä se taukoo, ei tunnu olevan yhtään päätä enää koko kaislikon rinnassa. Mitäs tämä on, — Olli katsoo aurinkoa, ei ole vielä sydänpäivän aika, ei ilmaise sitä aurinko eikä vatsa. On mahtanut hauki tulla siihen yksille apajille ja karkoittaa kaikki tuttavat, pikkukalat. Vai sinä, lahden poliisi, kiilusilmä harvahammas! Matosesta et välitä, halveksivasti sitä katselet, särkiä vain vaanit. Luulitko niiden jääneen tähän sinua odottelemaan — kyllä kai!

— Ka niin, asetu vain nyt siihen kaislikon sisään liikkumattomana kuin vanha ranko vahtimaan... olet nukkuvan näköinen, mutta ahnaasti silmäsi palavat, sen kyllä tiedän...

Olli nostaa kiviriipan ja meloo hiljaa kaislikon rintaa pitkin toiseen pohjukkaan, jossa hän taas tapaa vanhat tuttavansa. Siellä salakat, särjet ja ahvenet jatkavat seurustelua vanhassa tai uudessa muodossa, toisin tempuin ja vehkein vain, ja leveät lahanpojat tai teräväeväiset kiisket tuovat yhä uutta vaihtelua seurusteluun. Hauskasti kuluu Ollilta päivä, ja kun hän vihdoin meloo takaisin venevalkamaan, hän ajattelee melkein kaivaten tuota vilkasta seuraansa.

Mutta samoihin aikoihin näkyvät jo hailinpyytäjätkin purjehtivan kotiin mereltä päin. Olli muistaa, että vuoden perästä jo hänkin soutelee noita raskaita silakkaveneitä kauas ulkoluodoille. Minkähänlaista seuraa siellä tapaa, pääseekö ulkomeren eläjien kanssa yhtä hyvään tuttavuuteen kuin kotilahden kaislikon asukkaiden?

IX.

ERÄS JOULUKUUN RETKI.

Ohimennen oli saaristossa usein mainittu muutamasta Pohjolan veljesten tuonnottain tekemästä

reissusta Viroon, ja sitä oli sanottu uhkarohkeaksi retkeksi, — kiittäköt onneaan, että siitä hengissä pääsivät! Joulukuussa, lumen aikana, miehet olivat lähteneet haileja kaupalle, ja hullusti oli ollut käydä, tietäähän sen, ei jahdilla purjehtiminen lumituiskussa ja pakkasella enää ole mitään leikkiä. Niin oli sanottu, mutta en ollut tavannut ketään mukana olleista, joka siitä retkestä olisi tarkemmin kertonut, he olivat taas kaikki merellä. Vihdoin Lommin Matti koteutui Pitkäänpaateen; huono oli ollut rahdin saanti, hän valitti, siksi hän nyt jätti jahtinsa Kuorsaloon ja palasi kalanpyyntiin. Utelin Matilta siitä joulukuun reissusta.

— Johan te tunnutte siitä kuulleen, hän väitti.

— En ole kuullut muuta, kuin että teille oli hullusti käydä, — mutta miten?

— Mitenkähän muuten, kuin että haaveri tehtiin. Viroon oltiin muka matkalla sillä pohjolaisten "Toivo" laivalla, ja Viroonhan sitä lopuksi tultiinkin, mutta huononlaista matkaahan se oli, tuhannen markan vahingon se meille teki.

— No kerrohan alusta loppuun.

Matti asettui kahdareisin jakkaralle, — puhumaan hän ei ole vastahakoinen, mielellään hän yleensäkin suunvuoron pitää. Itse retken hän kumminkin kertoi mielestäni liiankin lyhyesti — syrjähyppyjä mieli aina tekemään, ei lie sitä matkaansa sentään niin kovin ihmeellisenä pitänyt —, mutta koetanpahan jutella sen retken tässä samaan tapaan kuin sen Matti minulle puhui.

— Vähän myöhänlaiseenhan sille retkelle tuli lähdeyksi, joulukuu taisi olla kohta puolessa, koskahan aatto oli, kun sieltä kotiin palattiin. Mutta piti saada vaihdetuksi perunoihin ne hailit, — meillä oli "Toivossa" neljän miehen haililasti, nimittäin Pohjolan veljesten, Eetun ja Eemelin, minun ja sitten sen Virkin Kallen — oletteko sattunut näkemään sitä Virkkiä?

— En ole sattunut, mutta kuullut siitä vähän olen.

— Olisi se nähtäväkin, varsinkin toinen poskiluu, se on näet litteä ja vinossa. Muistan minä senkin ajan, kun se oli suora ja kaunis, — mutta se oli Kalle aina ruma suustaan ja paha tappelemaan, ja niin muutamassa tappelussa siltä kerran kasvot särkivät. Oli kiusoittanut vankempaansa miestä muutamissa häissä tuolla Loimolassa — se on mantereella talo, joka kuuluu saaneen nimensä siitä, kun ennen vanhaan Virossa haetut viinat siihen ensiksi tuotiin ja siinä juoda loimoteltiin. Siellä oli hännännyt Kalle ja sanonut, että "sinulla on niin paha akka". Toinen ei siitä vielä suuttunut, oli vain vastannut, että "onhan sinulla parempi". Mutta kun Kalle vain väkätti, että "sinulla on niin ilkeä koirakin", niin jo syttyi tappelu, ja Kalle joutui alakynteen. Mies kopristi häntä tukasta ja takoi Kallen naamapuolta lattiaan, takoi, takoi, niin että poskiluu litistyi...

— Te olitte siis kaikki neljä siinä laivassa?

— Niin, neljään pekkaan lähdettiin Martinsaaresta ja ajettiin merelle. Oli sievoinen pohjoistuuli, myötäiseen mennä hyristettiin, ja muistan vielä, kuinka Virkin Kalle siinä muka rohkeana rehenteli ja lauloi nenäänsä, että

Pohjan tuuli se puhaltaa ja mastipurje se huiskaa. Eikä niin rakasta uutta kultaa, ettei vanhaa muista...

— Niin lauleli päiväiseen aikaan, mutta eihän sitä päivää joulukuussa enää paljon ole, pimeä tapasi merellä. Ja mitenkä siinä tuuli lie reistaillut ja pyöritelty, en tiedä, seuraavana aamuna huomattiin, että oltiinkin Narvanjoen suulla. No mitäs siitä, päätettiin viedä lasti Narvaan, ja sieltä otettiin sijaan 160 tynnyriä perunoita, — ne ovat sen puolen perunat hyvin hyviä ja varsinkin siemeniksi. Pian oltiin paluumatkalle valmiit, — se oli iltapuoli päivää ja Pohjolan Eetu oli maissa laivan papereita selvittämässä, — ette taida tuntea sitäkään Eetua?

— Enpä tunne.

— Se on mies kuin herra, väleen sille aina paperit selvitetään, vaikka onkin harvapuheinen mies. Pulska mies, oikein tyttöjen herkku, — aina kun on satamaan satuttu ja siellä tanssit hommattu, niin pyörälle se on Eetu kiertänyt tyttöjen pään, olivatpa suomalaisia tai virolaisia. — Käytiin sitten seuraavana kesänä tämän silloisen retken jälkeen Eetulle Suursaaresta morsianta hakemassa, ja saaren komeimman tytön se muijakseen sieppasikin. Ja siellä kun tanssit pidettiin ja Eetu morsiamensa kanssa sillalle lähti, niin kelpasi sitä syrjästäkin katsella...

— Hän siis teidän paperinne Narvassa selitti?

— Niin, hän kun oli laivan omistajakin, — me sill'aikaa hiljalleen hinasimme jahdin joen suuhun. Mutta silloin rupesi satamaan lunta eli lumiräntää, ja me jo tuumasimme, ettei nyt lähdetäkään yöksi

merelle, vaan jäädään aamuun asti siihen möljän päähän. Ruvettiin jo nuoria pollareihin sitomaan. Mutta möljällä seisoa jökötti silloin sataman vahti, Sompä nimeltään, ja hän kävi nauraa hohottamaan, että vesisadettako ne miehet pelkäävät, laskekaa vain selälle. Samassa tuli Eetukin siihen sitä väittäjä kuulemaan, ja häntä suututti Somman nauru. Antaa luistaa merelle, virkkoi hän, ja me irroitimme taas köydet ja oikaisimme täysin purjein ulos satamasta.

— Mutta siellä merellä olikin sillä kertaa vähän muuta kuin vesisadetta. Lunta pyrysi niin sakeasti, ettei saanut silmiään auki, ja pohjoisesta kävi ihan ilmeinen myrsky, — ei sitä joella tiedetty aavistaakaan. Purjeet ja nuorat jäättyivät jo kohta kankeiksi, reivata ei voinut, ja tukala niitä oli hoitaakin, mutta koetettiin kumminkin luovia vastaiseen. Ja Tytärsaaren kohdalle tultuamme emme enää voineet luoviakaan. Yötä vasten oli näet pakkaneen kiihtynyt — sitä kuuluu olleen sinä yönä 15 astetta merelläkin, — laiva rupesi käymään jäähän, kun meri myötään loiski sen yli, joten ei voinut kannella liikkua eikä kääntää purjeita. Niitä koetettiin kyllä vähentää; henkeni kaupalla minäkin luistelin siellä jäätiköllä, mutta purjeita ei saatu alas, ainoastaan staakseilin sain puoliväliin riuhtaistuksi. Mutta laiva purjehti vielä, vauhti oli kova, ja me koetimme siinä pilkkopimeässä kompassin avulla päästä Suursaaren alle tuulen suojaan, — oletteko käynyt Suursaarella?

— Olen, — sen etelärannalla ei ole satamapaikkaa.

— Ei ole, mutta olisihan siinä sentään ollut maan suoja pohjoismyrskyltä, aamulla olisi sitten koitettu miten kuten päästä satamaan. Oltiin jo ehkä kilometrin tai parin päässä saaresta, mutta silloin myrsky repi meiltä purjeet, — ihan repäisi halki ja rievuiksi mastopurjeet ja sitten katkaisi keulapuomin. Silloin me siunasimme, sillä nyt oltiin myrskyn vallassa. Kallekin rupesi jo kohta tunnustamaan syntejään ja lupasi kaiken maallisen tavaransa sille, joka vielä uskaltaisi sanoa, että siitä sentään pelastutaan. Rehentelee mies muuten ja kehuu ja haastaa tappelua, jos et häntä usko, mutta eipä nyt enää laulattanut se pohjan tuulikaan...

— Tuli totuus ilmi.

— Tuli. Mutta ei se muistunut laulu mieleen meille muillekaan, eikä nälkäkään, vaikk'ei ollut syöty sitten kun Narvassa aamulla. Pohjolan Eemelistä kuuluvat levittäneen juttua, että hän olisi itkenyt, mutta siinä ei ole mitään perää. Kalpea hän kyllä oli, mutta karttaa se vain tutki ja kompassia eikä puhunut mitään. Mutta Eetu seiso liikahtamatta ruotelin ääressä, — hän muka piti perää, vaikka sitten huomattiin, että ruotelikin oli jäänyt ihan liikkumattomaksi. Ruoripuu mahtoi kumminkin vähän antaa perään liitteistään, ja Eetu piteli siitä hievahtamatta kiinni. Muutamia kertoja tuuli viskasi hänet siitä irti, ja mies liukui jäätyneitä peräkantta myöten, kunnes kupsahti purjetta vastaan — onneksi olivat ne jäätyneet räsyt siinä, ettei mies mereen syössyt. Mutta siitä hän kapusi aina takaisin ruotelinsa luo ja seiso siinä, kunnes vihdoon saappaat jäättyivät kiinni. Ja lienevät ne jäätyneet jalatkin, koska häneltä seuraavana talvena lähti nahka molemmista jaloista.

— Ei toki kaatanut myrsky laivaanne, vaikka siinä kaikki niin jäättyi?

— Ei kaatanut. Se staakseili, joka minulta oli jäänyt puoliväliin repottamaan, se siinä vielä repotti ja veti, niin että laiva kulki keula edellä eikä päässyt kupeittain kuppelehtamaan. Enkä luule, että laiva olisi muutenkaan kaatunut, — sillä juuri jää muodosti jonkinlaiset suojavarppeet laivan molemmille puolille. Ette usko, mutta totta se on, että laitain ulkopuolelle sinä yönä kasvoi ainakin metrin paksuiset jäämuurit, ihan kuin siivet pyörälaivaan, se vain erotusta, että ne ulottuivat keulasta perään saakka, ja ne estivät laivaa kaatumasta. Se se jäätä oli, — koko kansikin, aivan reelinkiä myöten, oli yhtä ainoata jäätä, joka paksuni myötään, kun aalto laivaa valeli. Mahdotontahan siinä oli liikkua, heti olisi luistanut mereen.

— Missä te miehet sitten oleskelitte?

— Kajuutan edessä seisoiimme — siihen jäi jonkinlainen sola, — ja pidimme kiinni, ja olimme kajuutassakin, sitten kun se oli saatu tyhjäksi. Jo alkutaipaleella meri näet löi ikkunat rikki ja ajoi vettä sisään. Sitten yöllä me kirveellä puhkaisimme reiän kajuutan pohjaan, joten vesi valui ruumaan, sekä pistimme lautoja säkkiin ja naulasimme ikkunain eteen, ettei aalto päässyt valtoimenaan sisään. Siellä sitten pimeän päässä, likomärkinä ja jäätyneinä kōkötettiin, ei saatu tultakaan, kun kaikki oli kastunut, — ja Eemeli koetti pilkkopimeässä yhä tutkia merikorttejaan. Eikä puhuttu paljon mitään koko pitkään yöhön, — sillä pitkä se oli. Aina väliin kysäistiin sentään Eemeliltä, että "vieläkö merta riittää, kunnes päivä valkenee". Sillä sen me tiesimme, että jos myrsky meidät yön aikana maata vasten räjäyttää, silloin meitä ei pelasta mikään, mutta jos valoisaan aikaan ajautuisimme Viron rannikolle, niin olisihan vielä toivoa, että laivanhylystä jotenkuten hengissä päästäisiin. Mutta ei osannut Eemeli vastata muuta kuin että "niin kauanhan sitä merta riittää, kunnes ranta tulee vastaan".

— Pitkä se yö oli, mutta vihdoin rupesi kumminkin aamu valkenemaan. Sitä katselimme ulkona kannella, mutta sitä ei ollut ilo katsella. Sillä meri ärjyi entisellään, lunta tuprusi ja laiva oli kuin suuri

jäämöhkäle, jota myrsky iltikseen kuljetti. Yht'äkkiä näimme silloin edessämme matalan — sen tunsimme heti mahtavasta kareesta, vaikk'ei kallioita ensin näkynytäkään — ja sitä kohden ajautui laiva. Niin oli korkea se kare, ettei maata sen takaa näkynyt, vaikk'ei maa enää ollut kaukana. Silloin tuntui pahalta sydänelässä, ja ensi kerran silloin Eetukin äännähti ruotelin äärestä: — Nyt kajuutetaan, pojat, sillä tuo täräys se meidät muuten viskaa mereen. Siihen jätti kiinni jäätyneet saappansa ja juoksi kajuutetaan. Me toiset perässä minkä ennätimme, ja ovi läimäytettiin kiinni. Ja siinä istui nyt vastakkain neljä miestä; toisiaan silmiin katsottiin, mutta ei sanaakaan puhuttu, odotettiin vain tärähdystä. Ja taisipa jokainen siinä itsekseen ajatella, että nyt se viimeinen hetki on tullut...

— Mutta se ei tullut?

— Ei. Tuokion kuluttua kuului kyllä karkea jyrähdys keulan alta, laiva tärähti, jää vongahti. Kului silmänräpäys, jo kuului toinen jymähdys perästä, se hyppäytti meitäkin, mutta taas oli kaikki hiljaista. Me katsoimme toisiamme silmiin kauan aikaa, ja jo vihdoin kysyimme, että "mitenkäs kävi?" Kiirettiin taas ylös kannelle: laiva oli luistanut karin yli. Se paksu jääkuoriko lienee auttanut, että laiva luisti matalan yli, vai muutenko meitä onni nykäisi, en tiedä. Mutta keulan puoleen kun silmäiltiin, niin siinä oli edessä asuttu ranta, jossa jo ihmisiä näkyi liikkeessä hankkiutuen meitä pelastamaan, — siinä oli aivan lähellä oikea meripelastusasema. Laivamme pääsi melkein lähelle rantaa, ennenkuin tarttui kiinni, ja siitä virolaiset auttoivat meidät helposti maihin. Heidän kanssaan yhdessä ruvettiin sitten kohta laivaa irti varppaamaan, tyhjennettiin perunalasti, myytiin mitä kaupaksi saatiin, loput työnnettiin mereen ja irtaantunut laiva vietiin suojaiseen satamaan.

— Entä miehet?

— Hätäkö siinä meillä miehillä enää oli. Akat lämmittivät saunan, ja siihen meidät vietiin sulamaan. Mutta siellä se sittenkin oli minulle tulla viimeinen kumma: oli mennä puhelahja! Kiipesin nähkääs ensimmäisenä kuumalle lauteelle, — niin jäätyneenä kuin olinkin, en edes lämmintä ryyppyä ollut saanut. Juttelen siinä parhaillaan, niin jo tunnen yht'äkkiä, että kouristaa leukapielistäni, ne jähmettyvät ihan kokonaan, en saa suutani auki enkä kiinni, eikä sanaakaan lähde. Arvaatte sen hätäni, — minä kun olen puhelias mies! Rupesin kurkustani huutamaan minkä ääntä sain ja heilutin käsiäni. Jo älyisivät toiset tuskani, hieroivat kaulasuoniani ja leukapieliäni, ja niin vähitellen taas sulii puhekyky. Mutta eipä noussut enää Eetukaan, vaikka on vähäpuheinen mies, lauteille, ennenkuin oli vähitellen raajojaan sulatellut.

— Tuliko "Toivosta" enää kalua?

— Vielä tuli, seuraavana keväänä se haettiin kotiin ja korjattiin. Mutta me miehet ajoimme jo joulun alla rautatietä Pietarin kautta Viipuriin, sieltä hevosella kotiin, ja aatoksi saareen saavuttiin, niinkuin sanottu oli. Rantavedet olivat silloin jo täydessä jäässä, reellä ajettiin, mutta muutamassa salmessa meiltä kumminkin vielä hevonen putosi jäähän. Sekin saatiin ylös — ja siinä oli sitten sen retken loppu.

X.

KÄYNTI HANHIKIVELLÄ.

Merellä kävi loiva aallokko, mutta tuuli oli pysähtynyt, ja melkein hervottomina lepattivat purjeet veneen verkalleen lipuessa eteenpäin vanhaa vauhtiaan, jota airoilla hiukan autettiin. Taivas oli pilvessä, joskus vain päivä pilkisti kuulakkana pilvenraosta; mutta lounaisella taivaanrannalla kulki mustanharmaja ukkospilvi. Jos se sieltä rupeaisi nousemaan, voisi siitä tulla tuulta tarpeeksi, ehkä liiaksikin, sillä ukkostoulen rajat ovat usein hyvin epämääräiset. Mutta se ei noussut, kaukana missä lie kulkiessaan jyrissyt ja satanut, meitä se ei ehittänyt.

Pehmeästi vain kellui veneemme aallokossa, töksähti väliin laineenharjaa vastaan, mutta vaipui kohta taas hiljalleen, kuin uinuen, solumaan. Ääneti istuivat veneessäolijatkin, katsellen tuota tummaa luontoa: meri oli musta ulapalle silmäillessä ja näytti jo kappaleen matkan päässä yhtyvän taivaanrantaan. Rannikon ääri viivat, joita lähestyttiin, olivat jonkinlaisen epäselvän hämärän peitossa, vaikka ne eivät kaukanakaan olleet. Saarten muuten vihreä, kesäinen puku näytti sekin harmajalta, tuskin erotti metsää kalliosta. Jokin kaukainen vene pakeni saaren taa, muuten meri oli ihmeellisen autio, ei näkynyt purjetta, ei edes kalalokkia lentämässä.

Mikä voimakas muisto, mikä tuttu mielikuva yhtyy tähän luonnontunnelmaan? Koetin kauan sitä

selvittää itselleni, samalla kun tuo tunnelma yhä voimakkaammin kietoi minut valtoihinsa. Olen elänyt ennen nämä samat hetket, tuntenut juuri samat mielikuvat, hiukan raskaat, hiukan utuiset ja uuvuttavat. Missä, milloin? Tuo meren tumma väritys, ukkospilvi purjeen takana, sen alla harmajaan häipyvä rannikko, veltot purjenuorat, airojen verkkainen loiske, ulapan raskas äänettömyys...? Tuo ennen eletty tunnelma on niin elävästi mielessäni, etten voi sitä erottaa nykyisestä.

Miten? — tunnelmanihan kehittyy nykyisyyttä pitemmälle. Minusta tuntuu, että tätä meren ehdotonta hiljaisuutta, tätä unettavaa, liikkumatonta valaistusta täytyy seurata rajua purkaus, järisyttävä mielenliikutus, melu ja hälinä. Miksi, mistä se tulisi? En tiedä, mutta hipiässäni tuntuu kuin sitä vastaan olisi tuprahtamassa kylmä ryöppy, sadekuuro, rakeita... Rakeita! — niinhän toki. Rakeita ja myrskyä ja pimeätä! — sehän on ilmielävästi Hanhikiven retki, jonka muisto minut on vallannut, vaikka en sitä heti saanut itselleni selviteteksi. Muisto ajoilta lähes kaksikymmentä vuotta sitten, nuoruudenmuisto kotoiselta Pohjanmaalta, kaukaisesta seudusta. Sitä retkeä en ole muistanut vuosikausiin, nyt se on pienimpiä yksityiskohtia myöten mielessäni, elävänä kuin eilinen päivä. Nyt näen jo eroavaisuudetkin sen silloisen ja nykyisen tunnelmani välillä. Silloin Pohjanlahden loivat hiekkarannat ja vaivaiskasvuiset näreiköt, nyt Suomenlahden syvät vedet ja jyhkeät kalliorannat. Silloin nuori, heleänraikas mieli, jonka luonnontunnelma vain hetkeksi iloistaan taltutti, nyt huoltenraskas arkimieli, joka kerran poikkeukseksi on ehtinyt vaipua vapaaseen tunnelmaan...

Mutta ne eroavaisuudet hupenevat pois, mielialan voimakas yhteisyys pitää minut vallassaan ja panee minut siihen yhä syventymään. Ja minä rupean sen pakosta muistelemaan alusta loppuun tuota silloista retkeä ja sen tapahtumia. Mieleni käy hilpeäksi muistoista, leikkisästi kerron venekumppaneilleni tuon silloisen Hanhikiven retken.

Kerron sen tässäkin.

* * * * *

Se tapahtui sinä suurena raesadekesänä, jolloin, niinkuin kaikilta kulmilta maata sanomalehtiin kirjoitettiin, pääskysen munan kokoiset rakeet särkivät ikkunat kaupungeissa ja löivät lakoon kaikki viljat maaseudulla. Ja juuri sellaiseksi raekuuropäiväksi sattui käyntimme historiallisesti kuuluisalla Hanhikivellä.

Tuo Hanhikivi on, niinkuin sanottu, Pohjanlahdessa, Pyhäjoen suun edustalla oleva pieni merisaari. Siihen väitetään Pähkinäsaaren rauhan jälkeisen pohjoisen rajan Ruotsin ja Venäjän välillä aikoinaan päättyneen, mutta tämä kysymys on, tai oli ainakin silloin vielä, varsin epäselvä ja riidanalainen kysymys; puuttui näet kaikkea varmuutta siitä, mikä ikivanhojen asiakirjojen mainitsema "Petäjoki" on ollut, joka laski vetensä "Pohjoiseen mereen" ja jota myöten rajan olisi pitänyt kulkea — toiset arvelivat sen yhtä todennäköisesti voineen olla Kuolan niemimaalla kuin Keski-Pohjanmaalla. Mutta se riita nyt ei oikeastaan enää kuulu tähän. Pääasia on, että me, ystäväni Akseli C. ja minä, molemmat saman vuoden ylioppilaita ja historiallisia tieteitä harrastavia nuoria miehiä, olimme Muinaismuistoyhdistyksen stipendiaatteina jalkapatikkamatkalla Salon kihlakunnassa ja jouduimme siten eräänä kauniina päivänä myöskin Pyhäjoen pappilaan, jossa tietysti tuli puhe Hanhikivestä. Kerrottiin siellä vielä muutamassa kalliossa näkyvän "piiruja" ja "juovia", joita ehkä voitaisiin pitää muinaisen rajan hakattuina merkkeinä — niitähän meidän tietysti piti lähteä näkemään ja tutkimaan.

Se tehtävä nyt ei oikeastaan kuulunut meille, joiden oli vain määrä kokoilla taloista vanhoja "kivitalttoja", ruostuneita miekankahvoja tai vaskisia kynttilänjalkoja ja käydä mäkilöillä katselemissa, kertomassa ja piirustamassa lapinraunioita, hiidenlinnoja tai jatulinleikkejä. Mutta hipaisihan Hanhikivikin sentään meidän tiedettämme, ja pappilan puhtoisilla patjoilla yön makeasti levätyämme lähdimme eräänä aamuna reippain mielin purjehtimaan joensuulta merelle, — pappilan nuori maisteri lähti purjeveneellään meille toveriksi ja saattajaksi.

Oli mitä ihanin kesäilma, tuuli juuri sen verran, että liikkeelle päästiin, ja Pohjanlahden aava ulappa lepäsi rauhallisena ja hymyilevänä edessämme, ikäänkuin heikumoiden kylpien siinä lämpöisessä päivänpaisteessa. Tunnin pari purjehdittuamme pääsimme perille Hanhikiveen ja samoilimme sen ristiin rastiin, puikahdellen pensaikkojen lomitse ja tarkastellen saaren kaikkia kiviä ja kallioita: Mitään merkillisempiä "piiruja" emme löytäneet, ainoastaan mielikuvituksen lisä-avulla saatoimme tulkita hakatuiksi merkeiksi joitakin sammaltuneita kallionuurteita. Mutta pääasiahan olikin, että sen olimme "konstateeranneet". Ja istuttuamme vielä hetkisen saaren lännenpuoleisella kalliorannalla, ihailen meren suurta rauhaa, lähdimme keskipäivällä paluumatkalle Pyhäjoen suuta kohden.

Oli tyyntynyt melkein kokonaan, väliin vain hieno tuulenhenkäys pullisti purjeita, mistä syystä airoilla auttelimme vauhtia. Kävi loiva maininki, ja siihen aina toisinaan vene töksähteli. Kiirettä meillä ei ollut mihinkään, herttaista oli kellua siinä paahtavassa paisteessa. Iloinen keskustelumme vähitellen talttui, omituinen uupumus ja rauha valtasi mielet. Ja luontokin tuntui vaipuvan samaan unelmaan. Meren peitti ikäänkuin hallava huntu, ilman täytti autereinen harso, se kaikki painosti silmäluomia ja oli

vaivuttaa miehet nukuksiin.

Yht'äkkiä silloin joku tovereista tuli silmäilleeksi purjeen alta itäiselle taivaanrannalle, ja siellä oli jo taivas ja meri aivan toisennäköinen kuin meren puolelta: paksu, musta pilvi nousi nopeasti sinilaelle, meri ja maa sen alla näytti tummalta ja synkältä ja koko luonto ikäänkuin aleni ja hämärtyi. Vielä oli aivan tyyntä, mutta vakava ukkonen myrskyineen oli ilmeisesti tulossa. Se antoi vauhtia airoihin, jotka äsken nekin olivat hervahtaneet, miehen voimalla kiskottiin nyt raskasta purjepurttua joen suuta kohden. Keskustelu oli edelleen pysähtyneenä; perämies käänsi purjeet toiselle kyljelle, sillä vihuri näytti olevan tulossa maalta päin; mutta hervottomina purjeet yhä lepattivat, ja omituinen painostava odotuksen tunne, levon ja myrskyn välinen tunne, valtasi luonnon ja mielet. — Juuri tuo tunnelma oli äsken tuntunut niin tuttavalliselta.

Mutta kauan sitä vihuria ei enää tarvinnut odottaa, se tuli jo pilven alta mustana juovana selkää pitkin, karahti kuin leveä ratsastajarintama nuolenopeasti eteenpäin ja syöksyi purjeita vastaan. Aivot pois, miehet ylälaidalle istumaan, sillä alalaita jo ryyppäsi vettä. Tuli siinä nyt vauhtia veneeseen äskeisen kellumisen jälkeen; koskena kohisi keula, masto notkistui ja puomi painui, ja nopeasti etenivät meriluodot ja lähenivät joensuun matalat rannat. Sitä kesti muutamia minuutteja, enintään viisi, ja sillä vinhalla vauhdilla arvelimme jo pääsevämme lahteen, maan suojaan, ennenkuin varsinainen ukonilma repeäisi päällemme. Mutta pilvi nousi myös samaa huimaa vauhtia, niin, vielä huimempaa; mantereen puolella jo satoi, koko rannikko häipyi näkymättömiin, ja kohinana se ryöppy lähenei pientä alustamme. Ja siinä se jo oli. Kerran paukahti, niin että vene tärähti ja sydän hytkähti, ja samassa oli tuulen lennättämä raekuuro niskassamme.

Niitä tuli tuumanpaksuisia rakeita kuin sadastatuhannesta kuularuiskusta luoteja, ne ampuivat veteen ja veneeseen, niin että korvat huumaantuivat, ne pongahtelivat purjeisiin, räiskivät ja loiskivat. Kasvojaan täytyi varoa, sillä rakeet pieksivät kuin suuret haulit — tuota pikaa veneenpohja oli sormenpäänkokoisten jättien peitossa, ja uusia tuprutti myötään musta pilvi. Paukkuiko ukkonen edelleen, sitä en muista, enkä luule sen monta kertaa jymähtäneen, sillä salamoita ei ainakaan näkynyt muita kuin ne pari kolme, jotka silloin aivan alussa välähtivät. Pimeäksi sitä vastoin kävi kaikki, niin pimeäksi kuin voi käydä syksyinen yö — ja kumminkin oli keskikesän keskipäivä. Veneenlaitoja ulommas ei nähnyt mitään, se oli kaikki yhtä sakeata raekuuroa ja veden räiskettä. Pilvi oli peittänyt auringon ja verhosi koko luonnon, ja se oli niin musta ja näytti olevan niin matalalla, että se aivan tuntui rutistavan meidät alleen.

Mutta vene purjehti yhä, kiisi tulista vauhtia eteenpäin, ja miehet koettivat tähystää, näkyisikö maan merkkejä, että tiedettäisiin kääntää lahden pohjaan — tuossa se juuri olisi ollut käännettävä. Ei näkynyt mitään, ei keulapuomia edemmäs, — ja alus syöksyi myrskyn voimalla matalikkoon päin. Odotimme joka hetki, että se karahtaisi rannan hiekkapohjaan — sääli venettä, sillä se menisi tietysti säpäleiksi, miehet siitä ehkä aina pelastuisivat, jos matalaan tultaisiin. Huomasin, kuinka Akseli jo varusti olalleen pienen laukkumme, jossa olivat muistiinpanomme ja karttamme ja piirustuksemme, — mies tuumi varmaankin, että nuo tästä toki täytyy pelastaa. Mutta sanaakaan ei puhuttu.

Yht'äkkiä perämies kumminkin päättää muuttaa kurssia, ohjatakseen lahden pohjaan; hän lienee vaistomaisesti tuntenut, että nyt ollaan joen suulla. Höllitettiin purjetta, oli täysi laitainen, ja vauhti kiihtyi yhä. Mutta sitä pahemmin kallistui venekin, laita kulki pitkät matkat vesirajan alla ja purje veti.

— Laske purjetta! kuului vihdoin huuto, ensimmäinen sana koko myrskyn aikana.

— Se ei kulje...

Pappilan purjeveneeseen oli äsken muutettu uudet "skuutti"-nuorat, ja kun ne nyt olivat kastuneet ja turpuneet, eivät ne siinä kauheassa painossa enää juosseetkaan blokkien läpi, vaan hakaltivat, kangertivat... Eikä vene enää kääntynyt vastaiseen, niin oli jo laita veden alla, sellainen oli paino märissä purjeissa.

— Katkaise puukolla...!

Minä olin jo pystyssä puukko kädessä viiltääkseni poikki kankean köyden, — aioimme laskea purjeen valloilleen. Mutta samassa tavallista vinhempi puuska painoi purjeen veteen, vene viskautui kumoon, me suistuimme suin päin sulaan veteen...

Enpä ole ennen enkä jälkeen koskaan luullut olevani niin lähellä viimeistä hetkeäni kuin siinä silmänräpäyksessä. Olihan pilkkaisen pimeä, ei ollut aavistustakaan, missä päin olisi ranta ja kuinka etäällä, ja kaatunut vene oli uponnut... Pinnalla koetettiin pysyä, mutta raskaat saappaat ja märät vaatteet vetivät alaspäin.

Silloin kuului läheltä ääni:

— Tässä on pohja..

Se siunattu Pohjanmaan rannikko on toki niin pitkältä matalaa, että siinä pohjan löytää, kunhan on edes maan kuuluvilla. Toinen tovereistani oli pitkällä koivillaan koetellut ja löytänyt pohjan ja ilmoitti meille sen ilosanoman. Kohta oltiin siinä hänen vieressään, ja aivan oikein, tukeva pohja oli jalkojen alla, vaikka vettä olikin yli hartioiden. Mutta mitäs siitä, henki oli tallessa, nyt täytyi vain pyrkiä sinnepäin, mihin pohja mataloitui, ja siellähän olikin saari. Kun rannalle tultiin, huomasin minä, että minulla vielä oli puukko kädessäni — senkin olin säästänyt. Olimme tulleet joensuun matalaan hiekkasaareen, tunsimme me sen nyt, vaikka sadetta ja pimeää edelleen kesti. Mutta se oli aivan autio maa, ei katajan pensasta koko saarella. Pidettiin senvuoksi neuvottelu, mitä olisi tehtävä. Toinen saari, jossa toki oli heinälatoja, oli siinä lähellä, ja siihen kuului pääsevän kahlaamalla, — päätettiin pyrkiä sinne. Salmi oli tosin varsin leveä ja vettä oli paikoitellen kainaloihin asti, mutta eipähän siinä sen pahemmaksi päässyt kastumaan. Kahlattiin ja saavuttiin tyhjään heinälatoon. Mutta hiukan toivotonta oli sinnekin jäädä vesilikomärkänä, eikähän ollut tietoa, kuinka kauaksi sinne pitäisi jäädä, sillä sadetta ja myrskyä yhä kesti — joskin jo heikommin —, eikä siis tarvinnut heti veneitä avuksi odottaa.

Pidettiin taas neuvottelu. Sen saaren erotti toinen, edellistä paljoo leveämpi ja syvempi salmi mantereesta. Pappilan maisteri kehoitti meitä kahlaamaan vielä senkin yli — hän oli joskus kuullut senkin yli matalalla vedellä kahlatun. Ja hän tahtoi päästä kotiin — pelkäsi kotiväen olevan kovin huolissaan. Meitä toisia vähän arvelutti — Akseli arasteli laukkuaan, jonka veneen kaatuessa kostuneita aarteita hän ladossa koetti kuivailla. Mutta kun siinä ilmakin kirkastui, niin jo lähdettiin uudelle kahluutaipaleelle.

Olisi se tainnut olla valokuvattavaa matkuetta, jos joku Kodakin omistaja olisi sattunut vastaiselle rannalle. Niinsanottu salmi oli varsin leveä selkä, eikä vesi sillä kertaa ollut ollenkaan matala. Etummaisena siinä taivalsi pappilan maisteri lionnut panama-lakki korvillaan ja koetti välttää syvimpiä hautoja; hänen jäljessään Akseli, kantaen päänsä yläpuolella kallista laukkuaan, ja viimeisenä allekirjoittanut, lyhyin mies joukossa ja sen vuoksi enimmäin vaarassa jäädä pinnan alle. Kovin minua sen matkan jatkaminen aina arvelutti niissä paikoissa, joissa en Akselista nähnyt muuta kuin päätä ja laukkua, mutta yli tulin sentään minäkin niistäkin paikoista, tulinpa vielä niin, että suu oli veden päällä. Ei saanut pahasti kompastella, ja hitaanlaista oli sen vuoksi kulku. Mutta taas kävi ranta matalammaksi, ja vihdoin oli manner jalkojen alla, ei kuiva, mutta kova.

Vielä oli kappale matkaa maantielle ja siitäkin vielä pappilaan; vesi pursusi saappaista ja vaatteet tahkiutuivat ihoon. Mutta siellä perillä saatiinkin kohta kuivat vaatteet ja lämpöiset vehnäskahvit, enkä suloisempaa hyvinvointia muista koskaan tunteneeni. Sen iltapäivän ihana lepo on yhtä selvästi mielessäni kuin itse purjehdusmatka Hanhikiveltä, jonka tunnelma nyt lähes parinkymmenen vuoden perästä niin elävästi oli mieleni vallannut.

XI.

PANTSU.

Yleinen on saaristoväen keskuudessa käsitys, melkein pelonsekainen tunne, että vanha, ankara Pantsu, hän, joka on perämiehenä pienessä Vikkelä-laivassa, on korvaamaton ja välttämätön tekijä yhteiskunnassa. Vikkelä, pieni, avonainen saaristohöyry, kuuluu jo aivan ehdottomasti ja kiinteästi saaristoelämään, — millainen saaristo kesäisin olisi ilman Vikkelää, sitä tuskin enää osataan kuvitella. Mutta Vikkelää myöskään ei osata kuvitella ilman sen sielua, Pantsua.

Itse oli Pantsu esiintymisensä varmuudella tämän käsityksen ja kunnioituksen ihmisten mieliin iskenyt, ja horjahtamatta hän sen myöskin piti yllä. Hän oli nimittäin personoitu varmuus, samalla kun hän oli kiivas, järkähtämätön luonne, joka lahjomattomasti piti kiinni siitä, minkä hän katsoi oikeaksi ja oikeudekseen. Ja Vikkelän hän katsoi omaksi, tinkimättömäksi käskypiirikseen. Montako kesää hän sen perässä jo oli istunut, sitä en tiedä; ennen aikaan, nuorempana miehenä, hänkin kai oli kyllä purjelaivoja noilla samoilla vesillä ohjannut, mutta niistä hän ei nyt enää välittänyt. Hänelle ei ylimalkaan ollut maailmassa olemassa muuta alusta kuin Vikkelä, mutta sen hän tunsikin sitä perusteellisemmin, sen tavat, sen voiman, sen kestävyden. Sen hän hoiti kuin lapsensa, ja siitä hän myöskin vastasi. Ja voi sitä, joka yritti häntä tässä hänen tehtävässään ja oikeudessaan vastustella!

Oli todellakin mahdotonta ajatella Vikkelää ilman häntä, myönnän sen omasta kokemuksestani. Aina kun astuin Vikkelään ja näin sen perässä Pantsun leveän, partaisen naaman, hänen suuren, pyöreän

päänsä, jota hän pahimmallakin paisteella suojeli karvalakilla, hänen terävän, varman, käskevän katseensa, hänen lyhkäisen, jykeän, tanakan vartalonsa, silloin tuntui aina omituisen kodikkaalta ja erikoinen rauha ja turvallisuus täytti mielen. Kävin aina heti laivaan astuessani lyömässä hänelle kättä, sillä nimenomaan hänen kädenpuristuksessaan tuntui tuota lujaa suomalaista kiinteyttä ja suoruutta, joka tekee sydämelle hyvää. Ei hän kättäni kovasti puristanut eikä pitkään pidellyt, vaan tarttui siihen tanakasti ja varmasti, ja minä tiesin, että siinä on mies, joka tietää mitä hänen on tehtävä ja sen myös tekee.

Ankaran kurin hän piti aluksessaan, kun sunnuntaisin vei saaristolaisia kirkolle ja toi kirkolta. Ei saanut hänen Vikkeläänsä tuppautua väkeä sulloutumalla; jos tuli yksi yli määrän, oli hän sen valmis viskaamaan mereen, ellei se muuten lähtenyt. Eivätkä saaneet Vikkelään päässeetkään paljon liuskella paikoiltaan, — pimittämään kurssia perämieheltä, — heidän täytyi istua kuin kirkonpenkissä. Ilmoittamistaan määräajoista Pantsu ei minuuttiakaan poikennut, ei odottanut ketään myöhästynyttä, olipa vaikka itse maaherra, mutta ei antanut myöskään muiden Vikkelää odottaa; kun viisari hänen vanhassa "tuplakantisessaan" oli määrättyllä paikalla, silloin hän irroitti köydet ja komensi liikkeelle. Ja olipa pimeää tai myrskyä, jokainen sai olla varma pääsemisestään oikeaan aikaan määrälaiturilleen. Ihmisten asioita, lähetyksiä ja tuomisia, hän ei yleensä ottanut toimittaakseen, ei maksustakaan, hän jätti sen ansion kernaasti koneenkäyttäjälle; mutta jos hän joskus jonkin asian otti toimittaakseen, niin hän toimitti sen ihan tarkoin, vaikka häneltä siihen olisi mennyt päivä.

Huolimattomuutta ja epätarkkuutta Pantsu kaikessa vihasi, enin kumminkin merimiehen ammatissa. Kun eräs jahti kerran oli muutamassa salmessa jättäytynyt ankkuriin väylän paikalle, hän suuttui niin silmittömästi, että uhkasi ajaa kohti ja upottaa jahdin siihen. Ehkäpä olisi sen tehnytkin — vaikka vettä kyllä oli kiertää — ellei jahdin omistaja, säikähtyneenä Pantsun huudoista, olisi viime hetkenä saanut varpatuksi alustansa hiukan syrjälle. Ja kun toinen oli viitatuilla vesillä joutunut matalaan ja pyysi Vikkelää avukseen, Pantsu tosin meni nykäisemään sen irti, mutta haukkui jahtimiehiä koko ajan huolimattomuudesta niin julmalla äänellä, että se jyrisi monen kilometrin päähän, — ja sitä ääntä saaristolaiset pelkäsivät. Ei ollut muuten yrittämistäkään houkutellessa häntä ohjaamaan Vikkelää vähänkään sivulle tavallisesta reitistä taikka tekemään matkaa oudommille vesille. Kerran patruuna itse, Vikkelän omistaja, oli laivassa ollessaan käskenyt häntä oikaisemaan erästä mittaamatonta salmea myöten. Hyvin vastahakoisesti Pantsu oli totellut. Ja sattui pahan, että siinä hipaistiin karia, potkuri oli vääntynyt, konetta ei voitu käyttää, ja veneellä piti hinata laiva siitä pois. Se oli ollut hyvin ikävä paluumatka patruunalle, sillä Pantsu nuhteli koko matkan oikein isällisesti, että pakkoko on lähteä outoja väyliä yritteleään. Eikä sitä toiste enää yritetty.

Patruunakin alistui näet tottelevasti Pantsun määräyksiin. Joskus hänen ehkä olisi tehnyt mieli pienelle huvimatkalta, jolloin Vikkelän olisi pitänyt hiukan poiketa kulkuvuorostaan, mutta Pantsu teki tenän, ja se matka jäi. Kerran oltiin kylässä, ja Pantsulle oli ilmoitettu, että paluumatkalta lähdetään kello kymmenen. Mutta vierastalossa myöhästyi illallinen, joten ei määräaikana olisi päästykään lähtemään. Mutta sitä Pantsu ei suvainnut. Hän rupesi rannassa viheltämään niin pitkään ja vihaisesti, että vierailijain täytyi jättää kaikki syöntipuuhat ja suin päin kiirehtiä laivarantaan, — ei näet ollut lysti, jos Pantsu suuttui. Patruuna vaati itse muilta säännöllisyyttä ja mukautui senvuoksi nurkumatta Pantsun ehdottomaan jyrkkyyteen. Sitä enemmän täytyi kaikkien muiden häntä totella, ja juuri siten Pantsu olikin tullut aivan itsevaltiaaksi tuossa pienessä valtakunnassaan.

Mutta sittenkin — juuri tuossa hänen omassa valtakunnassaan, itse laivassa, oli niskoitteleva aines, häntä vastustava puolue, niin, suorastaan vallankumouksellinen puolue. Se oli seikka, joka myrkytti Pantsun elämän, mutta jota hän ei voinut auttaa. Heitä oli näet Vikkelässä kaksi miestä: hän, Pantsu, perämies, ja Torvinen, koneenhoitaja, molemmat välttämättömiä laivan kuljetuksessa, jopa yhtä välttämättömiä molemmat. Isännöys oli uskottu Pantsulle, eikä tuo pieni, laiha, hiukan höpläkkä masinisti sitä arvoa häneltä riidellytkään, vaan teki sen sijaan Pantsulle kaikenmoista kiusaa ja vaikeutti hänen toimintaansa. Eihän Pantsu esim. päässyt laiturista lähtemään, ennenkuin Torvinen oli konetta hoitamassa — itse hän ei koneesta, pannusta, höyrystä eikä koko liikevoimasta ymmärtänyt mitään eikä tahtonut ymmärtää. Siten tapahtui joskus Torvisen laiminlyömisen tai ilkeyden vuoksi, että Vikkelä ei voinut pysyä täsmällisenä, ja se oli Pantsun mielestä kauhea asia, joka koski suoranaisesti häntä ja hänen kunniaansa. Lujan persoonallisuutensa koko vaikutusvoimalla, äänensä julmuudella ja joskus köydenpätkälläkin Pantsu kyllä koetti karsia toveristaan nuo elkeet pois, mutta Torvinen oli sitä venyvää laatua mies, että hän sittenkin aina teki jonkin erehdyksen — tai koirankujeen. Kerran pari kesässä hän sitä paitsi otti humalan, ja silloin hän tahallaan aina myöhästyi Vikkelää lämmittämästä. Sellaisina päivinä oli retki Vikkelällä jotakin aivan eriskummallista.

Silloin Torvinen ei nimittäin ääneti ottanutkaan vastaan kuritusta, vaan koetti tehdä Pantsusta pilkkaa. Sitä ei Pantsu kärsinyt, vaan korotti yhä ääntään ja ärjyi perästä, niin että hänen leveä rintansa vihasta aaltoili. Torvinen räkytti käheällä äänellään vastaan koneen luota, ja hänen pienet, likaiset kasvonsa vetäytyivät monenmoisiin vinkuroihin. Hänen vetelä, hintelo ruumiinsa jännittyi silloin ihmeellisen kimmoavaksi, hän hyppeli kuin kärppä Pantsun nenän eteen puimaan laihaa nyrkkiään,

hänen muuten taliset silmänsä miltei tulta iskivät, ja hänen kielensä lauloi lakkaamatta.

— Suus kiinni, juoppo! ärjyi Pantsu.

— Juu, juu, herra kapteeni, herra amiraali, eihän tämän väylän varrella saa kukaan muu äännähtääkään kuin teidän hirmuisuutenne. Mutta niin kauan kuin nyt ei vielä suukoplaa ole hankittu, niin minä sentään laulan, että tämä poika ei olekaan tässä laivassa mikään paksupäisen Pantsun renki, vaan opinkäynyt koneenkäyttäjää, jolla on vähän parempikin ranki kuin entisellä jauholotjan soutajalla. Mihinkäs sinä kuljet ilman minua, hä... kuinka kävisi koneen ja pannun...?

— Hoida koneesi, mutta ole laklattamatta, taikka survon siihen pannuun viheliäiset luusi!

— Säästäkää toki halpa henkeni, mahtava komendantti, ja myöskin näiden viattomain matkustajain henki...

Sitä toraa kesti koko lämmityksen ajan ja parhaan osan matkasta. Matkustajat istuivat ääneti säikähtyneinä sitä menoa kuunnellen, ja ensikertalainen olisi varmaankin luullut laivan sen miehistön käsissä törmäävän rantaan tai räjähtävän ilmaan, niin kiihkonsa vallassa miehet olivat. Pantsunkin leveä leuka väkätti, ja hänen kouransa näytti joka hetki aikovan nykäistä irti rautaisen ruotelitangon lyödäkseen sillä murskaksi tuon kapinoivan, räkättävän alamaisensa. Mutta mitään vaarallista ei sentään tapahtunut, ja vähitellen laukesi jännitys Torvisen hinteloista jäsenistä, hänen kielensä rupesi sammaltamaan ja hän asettui raukeana ja talttuneena koneensa nojaan huokaamaan. Pantsu ärähti vielä pari viimeistä kertaa. Hän se näet aina voiton peri, ja silloin hän tiesi, että nyt Torvinen taas on puolen kesää lauhkea kuin lammas ja tottelevainen kuin siivo lapsi.

Mutta hän tiesi myös, että mies on sydämessään uppiniskainen, että hän on pistänyt käheän kiukkunsa hampaankoloon. Niin Torvinen oli tehnytkin. Sappi kiehui hänen sydämessään, vaikka hän ääneti alistuikin Pantsun komenttoon; mutta se oli hänestä nöyryyttävää, koska hän oli mielestään ainakin yhtä välttämätön mies Vikkelässä kuin Pantsu. Hänen pieni, hiukan tahkea päänsä mietti sen vuoksi kosta; pannua lämmittäessään ja konetta hiljaa hoitaessaan hän hautoi monenlaisia tuumia ja koetti keksiä keinoa, miten päästä tuon itsekylläisen mahtailijan kimppuun. Pientä kiusaa hän teki missä osasi, vihelsi väärillä paikoilla, peruutti ennen aikojaan, joten laiva ei laskenutkaan hyvästi laituriin, ja hierautui matkustajilta rahoja kantaessaan näiden suosioon Pantsun kustannuksella. Se kaikki Pantsua ärsytti, mutta sapekasta koneenkäyttäjää se ei silti vielä tyydyttänyt, sillä perämies piti varansa ja säilytti kaikesta huolimatta valtansa ja arvokkuutensa.

Mutta kerran Torvisen kumminkin onnistui kampaata Pantsu kumoon ja lyödä paha lovi hänen itsevaltiuteensa sekä saada hänet sydäntään myöten loukatuksi. Tästä merkillisestä tapauksesta saaristossa väliin kuiskaten kerrotaan — ääneensä ei uskalleta —, kerrotaan osaksi kunnioittavasti, osaksi vahingoniloisesti, sillä se, joka on jyrkkä, on tavallisesti myös vihattu.

Se oli tapahtunut eräänä syyskesän päivänä, perjantapäivä se oli vielä ollutkin. Perjantaisin, jolloin Vikkelällä ei ollut kulkuvuoroa, sen oli määrä aikaisin aamulla käydä hakemassa lahdenpohjassa joen suussa olevalta myllyltä jauhoproomu ja tuoda se laivarantaan. Sitä reissua ei ollut koskaan lyöty laimin. Tämä matka oli Torvista aina enimmänsä harmittanut, kun niin perin aikaiseen aamulla täytyi joutua kylästä, jossa hän asui, laivaan konetta lämmittämään. Usein hän näinä aamuina oli myöhästynyt ja aina saanut ankarat nuhteet Pantsulta, joka itse makasi yötkin laivassa ja siis aina oli ääressä.

Tänä perjantaiamuna hän myöhästyi tavallista enemmän, ja tietysti Pantsu haukkumaan. Mutta ihme, kumma, tällä kertaa Torvinen ei sitä ääneti kuunnellutkaan, vaikka ei nähtävästi ollut humalassakaan, vaan tiuskaisi aivan röyhkeästi vastaan:

— Älä nalkuta, ei tässä ole mitään kiirettä.

— Tämän kiireen sinä tiedät ja suori sukkelammin halot uuniin — vasta pidä ajastasi vaarin!

— Kyllä minä aikani tiedän ja lämmityksen hoidan, siihen älä sekaannu mahtaillemaan.

— Hä? Meidän pitäisi jo olla matkalla myllylle, jos et olisi kuhnaillut.

— Minä en lähde koko myllylle, mene yksin.

— Sepä nähdään.

Pantsun poskijäntereet jo pullistuivat. Mutta Torvinen ei antanut perään, ärsytti vain:

— Nähdään se. Sinä luulet tässä olevasi paras käskijä, mutta olen minä yhtä hyvä isäntä kuin sinäkin, minulle patruuna voi antaa määräyksiä yhtä hyvin kuin sinulle. Ja kun minä sanon, että tänään ei myllylle lähdetä, niin ei lähdetä, tottapaahan minä sen tiedän.

— Sinä tiedät!

Pantsu katseli toveriaan epäillen, kiukku kasvoi. Mitähän se meinaa? Mitään perää hän ei voinut uskoa Torvisen puheissa olevan. Eihän ollut koskaan lyöty myllyreissua laimin, tiesihän Pantsu, että siitä oli myllyn kanssa tehty varsinainen sopimus, eikä hänen perin säännöllinen luonteensa voinut käsittää, että tällaisesta sopimuksesta voitaisiin missään tapauksessa tehdä poikkeusta. Ja jos joskus tehtäisiin, niin tietysti siitä hänelle, Pantsulle, ilmoitettaisiin, eikä tuolle hatarapäiselle Torviselle, jolle ei koskaan annettu mitään Vikkelää koskevia määräyksiä. Ei, Pantsu oli varma siitä, että Torvinen vain tapansa mukaan kujeilee, siten koettaen puolustaa myöhästymistään ja vähentää Pantsun mahtia. Se häntä kiukutti, ja siksi hän ärjäisi:

— Sinä et tiedä tässä laivassa muuta kuin totella. Myllylle lähdetään, sanon minä. Lämmitä sinä siis uuni äläkä mukita.

Mutta silloin Torvinen oikaisi oikein pitkäksi ja tuli kädet puuskassa rehennellen ihan Pantsun nenän alle.

— Vai niin, taidatpa jo olla tämän laivan omistajakin. Taidatpa lähteä myllylle, vaikka itse patruuna kieltää ja käskee minun Vikkelän kanssa tässä odottaa. Mutta sille mahdille minä panen rajan. Nyt *minä* sanon, että myllylle ei lähdetä, ja sillä hyvä.

Torvinen löi kämmenellä polveensa niin että läiskähti. Siihen oli jo laivarantaan keräytynyt jätkiä, jotka rannalta ajoivat halkoja lotjaan, ja nämä olivat pysähtyneet laivamiesten väittelyjä kuuntelemaan. He päästivät iloisen naurun kuullessaan Torvisen mahtavan varmuuden ja ilkkuivat, että "kas niin, koneenkäyttäjä, pidä kerran puolesi!" Tämä kävi jo Pantsun kunnialle, hän ei uskonut koko juttua, ja hänen leveä rintansa rupesi aaltoilemaan. Sylki pärski parran välistä, kun hän nyt karjaisi:

— Sinä valehtelet, etana, suus kiinni ja lämmitä!

Nyt Torvinen painautui lämmittämään, mutta hänen pieni naamansa ilkkui pirullisesti tulen hohteessa; sillä hän huomasi saaneensa Pantsun ärsytetyksi ja tunsu, että nyt se menee mertaan. Ja siitä hän nautti.

Sillä tosiaankin patruuna oli kieltänyt sinä aamuna myllylle lähtemästä. Illalla myöhään oli taloon tullut vieraita, ja siellä oli yht'äkkiä päätetty, että aamulla viedään vieraat laivalla saaristoa katsomaan, — telefoonissa oli ilmoitettu myllylle, että proomu haetaan vasta illalla. Ja kun silloin jo oli iltamyöhä ja pimeä, patruuna ei ollut lähettänyt siitä sanaa Pantsulle laivaan, vaan Torviselle, joka asui lähempänä kylässä. Tätä onnellista sattumaa nyt kostonhaluinen koneenkäyttäjä käytti hyväkseen. Kun laivassa alkoi olla tarpeeksi höyryä, nousi Torvinen laiturille ja rupesi siellä hyvin rauhallisesti kävelemään edestakaisin. Pantsu katsoi sitä hetkisen ja virkkoi ensin rauhallisesti:

— Suoria laivaan sieltä, nyt lähdetään.

— Eipä ole kiirettä, Torvinen vastasi ja asettui tyynesti ulapalle katselemaan.

Halkomiehet päästivät leveän naurun. Veri karahti Pantsun päähän.

— Näytän sulle kiirettä!

Tuiskuna Pantsu hyppäsi laiturille, tapasi toveriaan niskasta ja viskasi hänet kuin rukkasen alas Vikkelään. Irroitti sitten itse köyden, nousi laivaan, sieppasi halon ja ärjäisi Torviselle:

— Asetutko koneen luo, hä...? No niin..., hiljaa taakse... eteenpäin, täysi vauhti...

Torvinen totteli hyvin pelokkaan ja onnettoman näköisenä, pidellen loukkaantuneita luitaan ja mukisten vain, että "tappelemaan rupesi, minkä sille mahtaa". Mutta kun Vikkelä oli parin sylen päässä laiturista, silloin hän hyppäsi laidan luo ja huusi kovalla äänellä:

— Hei, miehet, kun patruuna tulee rantaan, niin sanokaa, että kyllä minä kielsin myllylle lähtemästä, mutta Pantsu ei totellut, — tappaa oli!

Nyt hytkähti Pantsunkin sydän, ja hänessä välähti ajatus, että jos tuo heittiö sittenkin puhunee totta, jos olisi patruuna hyvinkin peruuttanut myllymatkan...? Mutta miks'ei hänelle, Pantsulle, olisi mitään siitä ilmoitettu, miksi hänet olisi syrjäytetty — ei koskaan! Vielä Pantsu ehkä olisi sentään asiaa tarkemmin miettinyt, mutta nyt laiva jo oli kulussa, häpeä olisi hänen nyt ollut peräytyä ja totella Torvista, sehän olisi särkenyt hänen arvokkuutensa. Miten tahansa — anna luistaa!

Ja Vikkelä luisti laiturista pois ja viiletti täydellä höyryllä lahdenpohjaan. Sinne katosi niemien taa.

Mutta tunnin kuluttua patruuna tuli vieraineen laivarantaan. Katsellaan, ihmetellään: ei olekaan

laivaa, millä huvimatkalta lähteä. Missä hiidessä se on? — Patruuna suuttuu, — se Torvisen tolvana ei tietysti olekaan muistanut hänen käskyään, se naurispää! Vieraat ystävällisesti hiukan ilkkuvat isännälleen, ja tämä suuttuu vielä pahemmaksi. Hän käy halkomiesten puheilla, ja nämä kertovat asian niinkuin se oli... kyllä Torvinen kielsi myllylle lähtemästä, mutta Pansu vei väkisin...

Vieraita nauratti... onpas siinä mahtava mies, taitaa olla tohvelin alla ei ainoastaan koneenkäyttäjä, vaan myöskin...

Patruuna ei puhunut mitään, mutta hänen kulmansa synkistyivät. Hän oli tainnut tuolle itsepäiselle Pansulle myöntää vähän liian vapaat ohjukset ja liian suuren vallan, jota mies näin käyttää väärin... hän oli liiaksi ihailnut tuota jäyhää perämiestään. Tämähän on kuulumatonta, kyllä se Pansu nyt on aikansa mahtavoinut.

Käveltiin maihin, viivyttiin siellä tunti, tultiin taas laivarantaan, odotettiin, istuttiin, katsottiin kelloa — ei kuulu Vikkelää takaisin. Joku vieraista ehdotti jo, että luovuttaisiin koko retkestä, ja isännän kiukku kasvoi. Vihdoin toki rupesi tykytystä kuulumaan lahdenpohjasta päin. Vikkelä läheni sieltä verkalleen hinaten raskasta proomua, jota juuri oli kielletty hakemasta. Vieraat lausuiivat ihailunsa sen rauhallisuudesta. Mutta kun laiva vihdoin oli laiturin ääressä, oli patruunakin siinä sen vieressä ja lausui ankarasti:

— Pansu pois laivasta.

— Mi-minäkö pois?

— Heti, eikä sinun tarvitse siihen enää tulla, kyllä perämiehiä saadaan, jotka tottelevatkin.

Torvinen kyykötöi syvälle painautuneena uunin eteen, mättäen sinne halkoja suurella innolla, mutta hänen pienet, likaiset kasvonsa säteilivät vahingoniloa ja saavutettua kosta. Mutta Pansu laski verkalleen kädestään, ikäänkuin vieläkin epäillen, valtikkansa, rautaisen ruoripuikon, nousi hitaasti seisomaan ja katseli kysellen ympärilleen.

— Välemmin pois, palkkasi saat iltapäivällä.

Kumaraksi kävi nyt tuo varma, vanttera vartalo, ja leveä, jäykkä leuka näytti vavahtavan. Mutta sanaakaan Pansu ei puhunut noustessaan laiturille ja astuessaan muutamia askeleita sivulle. Mutta hänen silmiään samensi ja hänen hengityksensä oli lyhyttä, kun hän siitä katseli, miten yksi halkomiehistä, jonka patruuna rannasta otti, asettui hänen paikalleen Vikkelän perään, hänen omalle paikalleen rautaisen ruotelipuikon ääreen, ja miten laiva tämän uuden perämiehen ohjaamana lähti kulkemaan selälle. Se oli kaikki Pansusta aivan käsittämätöntä; patruunan suuttumuksen hän kyllä ymmärsi, mutta tämä oli sittenkin hänestä mahdotonta. Miten saattoi hänen mahtinsa noin mennä? — Tuo nöyryytys ruhjoi hänet kokonaan. Ja hän vaipui melkein hervotonna laiturin reunalle istumaan, roikotti siinä veltosti jalkojaan ja katseli alas veteen.

Vikkelä viiletti toisen ohjaamana kauas saaristoon. Patruuna istui itse perämiehen vieressä, neuvoen tälle väyliä ja viitoja ja luotoja, ja ajatteli sitä tehdessään tuota vanhan Pansun ihmeellistä röyhkeyttä ja itsepäisyyttä. Mutta matkan varrella häntä jo rupesi rangaistuksen ankaruus kaduttamaan. Hänen olisi ehkä sittenkin eilen pitänyt lähettää sana suoraan Pansulle, vaikka oli myöhäinenkin, ukko ei kenties ole uskonut Torvisen käskyä. Koneenkäyttäjän iloa säteilevät kasvot ja liehakoivat liikkeet eivät tehneet häneen hyvää vaikutusta. Ja paluumatkalla, kun Vikkelä iltapuolella taas kulki kotirantaa kohti ja outo perämies myötään kyseli väylää, silloin hän jo oli Pansuun aivan leppynyt, vaikka hän vielä epäili, sopsisiko hänen purkaa äskeinen tuomionsa. Onkohan Pansu vielä rannassa, hän mietti itseksensä, onkohan hänen rakkautensa Vikkelään ja ammattiinsa vahvempi kuin hänen loukattu itsetuntonsa ja arvonsa? Siinä on kaksi kovaa vetovoimaa, kumpihan noista lienee vankempi? Laiva laski rantaan. Laiturin reunalla istui Pansu edelleen aamuissa asennossaan katsellen alas veteen, ei lie mies siitä liikahtanutkaan. Patruuna meni hänen luokseen ja ilmoitti, että hän saa edeskinpäin olla Vikkelän perämiehenä, jos tahtoo.

— No, mitä arvelet Pansu?

— Niin, enhän minä taitaisi tulla toimeen erossa Vikkelästä.

Ja hän astui kohta takaisin entiseen virkaansa, ja entinen oli hänen arvonsa ja valtansa. Ja vieläkin Pansu istuu järkähtämättömänä Vikkelän peräsimmäisessä. Saaristoväen keskuudessa on kunnioitus ja pelko häntä kohtaan vähentymättömänä ennallaan, häntä pidetään Vikkeläkäsitteeseen välttämättömästi kuuluvana, korvaamattomana. Jäykkänä hän karjuu määräyksiään, hänen täsmällisyytensä on muuttumaton, matkustajat, Torvisen ja patruunankin hän pitää entiseen tapaan kurissa ja komennossa. Eikä hänen myllyrehdyksestään tai sen seurauksista laivassa koskaan puhuta, ei edes kuiskaamallaan. Joskus rannassa laivaa odottaessa siitä vain voi kuulla kerrottavan, mutta

silloinkin puolittain arasti ja kunnioittavasti. Siellä kerrotaan, että Pantsussa sen kesän ajan oli ollut huomattavissa jotakin särkynyttä, vanhentunutta, ja hänen äänensä oli kaikunut vähän sortuneelta, kun hän Torvista komenteli. Oli tuntunut siltä kuin ukko olisi kadottanut osan varmuuttaan. Mutta hän sai sen takaisin, ehkä vielä enentyneenäkin, sillä hän laskee nyt vain kunniakseen sen, että hän yhä istuu paikoillaan, vaikka hänet koetettiin kampata pois.

Siellä hänet tapaat, jos milloin satut Vikkelällä kulkemaan. Käy silloin häntä kädestä tervehtimässä, se kädenpuristus tuntuu hyvältä, se on entisellään voimakas ja topakka. Ja Torvinen, koneenkäyttäjä, hän kai häärää siellä myöskin ennallaan koneensa ääressä, eikä heidän välinsä Pantsun kanssa luultavasti ole parantunut. Jos satut kulkemaan sellaisena päivänä, jolloin Torvisella on ryyppyvuoronsa, niin saat mahdollisesti kuulla hänen laskevan pieniä pistosanoja siitä eräästä perjantaista, jolloin Pantsu istui laiturin reunalla ja roikutti jalkojaan. Mutta silloin kuulet varmasti myöskin Pantsun äänen jyrähtävän vastaan:

— Suus kiinni, juoppo! Hoida koneesi ja tottele!

XII.

KALAT NUOTASSA.

Aurinko oli jo laskenut, rannat loivat veteen viileän varjon. Ulompana merellä kohisivat vielä rantakallioita vastaan päivän mainingit, mutta rasvatyyniä olivat lahtivedet, ja tummiksi kävivät korkeiden kalliorantojen luomat siimekset yön lähestyessä. Kolakalta rupesi Syvälahdessakin jo kaloista tuntumaan rannoilla ja pintavedessä, jossa päivä niin hauska oli kulunut, ja he vetäytyivät sen vuoksi kaislikoista keskilahdelle, asettuen sinne syvään "kalahautaan" turvallisesti lepäämään ja yötään nukkumaan. Pientä riidankopua niillä tavallisuuden mukaan vielä iltamyöhällä oli keskenään; voimakkaat, terävänokkaiset, ahnaat hauet tekivät yhä hyökkäyksiä salakkain ja särkien järjestymättömiin parviin, säikytellen niitä sinkoamaan kaikille suunnille, ja kylläinen, kyhmyiskainen ahvenkin siellä näytteli mahtiaan, uiden verkalleen ja juhlallisena kierroksen kalahaudan ympäri, ajaakseen tarpeellista kunnioitusta pieniin eläjiin. Mutta nekin liikkeet asettuivat vähitellen, ja Syvälahden kalat lepäsivät pian syvässä rauhassa, mikä kivien koloissa, mikä muuten lähellä mutaista pohjaa.

Silloin rupesi ulapalta päin haudan takaa kuulumaan airojen loisketta ja hankatappien ritinää.

— Mitä se on tuo? kuiskailivat kaloista toiset, mutta toiset rauhoittivat:

— Joku yksinäinen soutaja, nukutaan pois!

Eivätkä kalat siitä olleetkaan milläänkään, eivät sittenkään, vaikka ääntä rupesi kuulumaan jo kummaltakin kupeelta, — ainahan niitä soutajia sattuu, mitäpä se vaikuttaa heidän syvään hautaansa. Nukkuivat edelleen, niin hyvin hauet ja ahvenet kuin salakkain ja särkien ajattemattomat laumat, muista pikkukaloista puhumattakaan.

Mutta loiske kuului yhä lähempää, ja jo heilauttivat kalat vaistomaisesti eviään, melasivat pyrstöllään ja liikaktivat hiukan levottomina puolelle ja toiselle. Arimmat ja uteliaimmat uivat syvänteiden reunoja kohden tutkimaan, mitä tämä melu oikeastaan merkitsi, uivat, uivat, — mutta yht'äkkiä tulee aita vastaan, näkymätön, mutta läpäisemätön aita! Kylmä veri oli vähällä seisahtua kalojen suonissa, ja kauhu sydämässä ne siitä syöksähtivät takaisin haudan pohjalle. Ihmeellinen, uusi sulku... pitää koettaa, eikö sitä voisi kiertää, puikahtaa sivulta tai ylitse tai alitse.

Varovaisesti ja pahat aavistukset mielessä tekevät evistään arat säynäjät ja siiat ja niiden jäljessä lukuisa joukko kaikenlaisia muita kaloja jos jonkinlaisia luoveja ja käännteitä, uivat aivan pohjamutaa myöten, nousevat pintaan asti, syöksyvät sivulle... Mutta aina on sama aita vastassa, siihen iskee joka kerta nokkansa, vaikka kuinka taiten koettaisi uida. Rynnätään takaisin, vastapäistä rantaa kohti, — sama aita vastassa, aina sama aita!

Siinäkö hällinää on, toisiaan tyrkkään, uidaan kilpaa, tehdään kuperkeikkoja, — kaikki ovat yhtä neuvottomat ja avuttomat.

Yksi toisensa perästä palaa takaisin keskelle hautaa. Sinne singahtaa kaloja kaikilta suunnilta, ja jokaisella on sama toivoton sanoma tullessaan, sama kokemus. Ja vihdoinkin leveä lahna, jota yleensä ei

ole pidetty kaikkein viisaimpana, tulkitsee kaikkien kokemuksen ja kaikkien pelon huudahtamalla yhden ainoan sanan:

— Nuotta!

— Niin, nuotta! Me olemme nuotassa!

Nyt se on selvää kaikille. Ne tuntevat tuon kamalan sanan, ovat kuulleet siitä vanhempain puhuvan pelokkaasti ja kammoksuen, ovat kuulleet siitä sellaisten kertovan, jotka ovat ennen olleet nuotan kierroksessa, mutta jonkin ihmeen avulla siitä pelastuneet. Saaristolaiset ovat tänä yönä lähteneet Syvälahteen nuotalle. Ja nyt on kaloilla vain yksi kysymys:

— Mitä tässä on tehtävä?

Niin hätäilevät ensiksi salakkain lyhytajatuksiset laumat, mutta eivät voi särjet eivätkä säynäjät eivätkä lahnan loppuritkaan olla kohta siihen samaan haikeaan, neuvottomaan kysymykseen yhtymättä. Nuotta kiertää joka puolelta, surma on edessä.

— Mitä on tehtävä?

Odotetaan jännittyneinä ja läpättävin sydämin vanhimpain ja viisimpain neuvoja. Nuo paljon kokeneet, vanhat, suuret hauet ja voimakkaat, juhlalliset ahvenet, ne toki neuvon tiennevät. Mutta ne ovat kauan vaiti. No, sehän on suurten ajattelijain ja johtajain oikeus. Mutta minkä ne itse tekevät — sitä seurataan.

Ne eivät tee kotvaan aikaan mitään. Sitten lähtevät uimaan takaisin päin, sinne, mistä airojen loiske ensiksi oli kuulunut; uivat verkalleen, sitten yhä vinhemmin.

— Sinnekö päin, miksi sinne? hätäilevät nyt pikkukalain neuvottomat laumat, mutta seuraavat kumminkin, joskin epäillen, mukana. — Miksi sinne päin, miettivät niiden hatarat päät, — siellähän nuotan perä on? Ne pysähtyvät, hätäilevät, mutta uivat taas vanhempain jäljestä. Huoli ja epäily on mielessä, mutta oma ajatus ei riitä niin pitkälle, että ne voisivat varmasti ja omakohtaisesti asian selvittää.

Silloin kuuluu taas huuto keskeltä parvea. Siellä taas lahna kehoittaa toisia pysähtymään.

— Ei sinnepäin, se tie vie turmioon, pyörrälletään takaisin, aivan päinvastaiseen suuntaan! Uidaan eteenpäin, ei taaksepäin, edessäpäin voi pelastus olla, takanapäin on perä...

Pikkukat, särjet ja salakat ja säynäjätkin, joutuvat nyt aivan ymmälle, uivat eteenpäin ja taas takaisinpäin. Lahna tuntuu puhuvan järkeä. Mutta kuka on koskaan ennen kuunnellut lahnan puheita, kuka on tottunut luottamaan niihin, eihän sillä ole mitään edellytyksiä neuvoa muita? Ja pikkukat uivat neuvottomina eteenpäin ja taaksepäin, joutumatta sillä tavoin eteen taikka taakse. Ja sivuille jos puikahtavat, aina on verkko vastassa, joka kerralta yhä lähempänä; uintialue pienenee myötänsä. Ja se huomio yhä lisää levottomuuden ja hädän tunnetta. Rynnätään siis taasen vakavien haukien ja ahventen luo, jotka perää kohden uivat, ja kysytään taas:

— Onhan tämä suunta siis oikea?

Isot kalat eivät jouda paljon kysymyksiä kuuntelemaan, lekuttavat vain eviään mennessään ja heiluttavat halveksuen pyrstöjään. Jokin pienempi vain joukossa, keskikokoinen tuppihauki, kääntyy puolitiehen sivulle ja äännähtää:

— Te ette tätä ymmärrä, teidän aivonne ovat liian pienet. Tietysti meidän täytyy uida taaksepäin, se on ainoa keino. Täytyy voittaa aikaa, koettaa pysyä vedessä niin kauan kuin suinkin, siten ehkä vielä pelastutaan, ainoastaan siten.

— Pelastutaan — nuotan perältä — miten? utelevat lahnat ja säynäjät.

— Sitä me emme vielä tiedä. Olkaamme kylmäverisiä, niinkuin kalojen sopii. Ehkä ei apajaa nostetakaan, kunhan pysymme hiljaa... peräkin voi ehkä revetä viime hetkessä, sitähän ei tiedä. Siellä takanapäin ovat veneet ja nuotanutajat vastassa, ja tarpojat kolhivat meitä airoilla päähän, jos sinne uimme. Mutta sitähän te ette ymmärrä, uikaa siis mihin tahdotte, nyt ei ole enää aikaa neuvotella...

Tyyni oli Syvälahden pinta, mutta siellä sisässä, kalahaudassa, kuhisi levoton lauma, koettaen yhä uudelleen turhaan uida pois saarroksista. Särjet ja salakat syöksähtivät yhä ahtaammalle vedetyin nuotan siipiä vastaan, pyrkivät ylitse ja alitse, mutta kivekset olivat pohjassa ja kävyt pinnalla, verkko välissä. Kohta olivat kalat kyljikkäin nuotan välissä, eikä siinä enää sopinut liikahtamaan, ei minnekään päin. Veneet, joihin nuotta lapettiin, olivat jo yhdessä. Jotkut yksinäiset uskalikot pujahtivat

tiehensä veneiden välitse ja alitse, ja aivan pienet kalat, jotka eivät silmukoihin tarttuneet, luistivat läpi sitä itse huomaamattaankaan. Mutta muut kalahaudassa olleet jäivät nuottaan. Särjet, salakat ja lahnat, jotka viimeiseen asti olivat arastelleet uida nuotan perään, ne sotkeutuivat nyt silmukoihin ja nousivat nuotan mukana ylös jo ennen kuin perä nostettiin. Tupalaa se oli — henki loppui, — läähätellen ne siinä kiduksiaan aukoivat, turhaan vettä tavoitellen, ja voimattomina porskuttivat pyrstöjään ahtaalla verkkojen välissä. Ehkä ennätti jo yksi ja toinen ajatella, että olisipa tainnut olla parempi perukkaan uida — sittenkin —, olisi ainakin vielä tämän hetken saanut vettä kiduksiinsa...!

Mutta samassa jo nostettiin perä veneeseen... Siinä ne nyt tulivat nuo vanhat, varmat hauet ja arvokkaat, kyhmyiskaiset ahvenet siikain ja säynäjäin seurassa, kaikki tulivat yhtä avuttomina kuin aikaisemmin pienet, pehmeäpäiset pikkukalat, ja ne tyhjennettiin kaikki vasuun veneen pohjalle. Siinä nyt potkiskelivat ja kiduksiaan turhaan aukoivat; jäntereet herpautuivat ja silmäin päälle levisi raukea, samea kalvo.

Ne katsoivat siinä toisiaan, hauet ja lahnat, raukeilla silmillään, ja näyttivät nyt vasta ymmärtävän toisensa, kun kuolema kaikille saapui. Tulos oli ollut kaikille sama.

Nuotan veto oli loppunut Syvälahdessa, ja taas oli kaikki äänetöntä. Veden pinta kumotti tummana kalvona yön hämärässä valossa; tasoittuneet olivat jo porkkain tyrskyt ja umpeen menneet airojen muodostamat renkaat. Ja kalahaudassa pinnan alla oli yhtä hiljaista, siellä nuotan läpi luistaneet pikkukalat painautuivat yhä lähemmäs pohjamutaa.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK SAARISTOSTA: KUVIA SUOMALAISTEN
SAARISTOLAISTEN ELÄMÄSTÄ ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the

individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™

License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.

- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™’s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will

remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.